

MODEL KAPŁANA W ŚWIEŁLE DOKUMENTÓW SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Treść: Wstęp. — I. Teologiczne podstawy kapłaństwa. 1. Status teologiczny prezbiteratu w strukturze ludu Bożego. 2. Funkcje prezbiteratu w Kościele. 3. Stosunek prezbiteratu do episkopatu. 4. Stosunek prezbiteratu do kapłaństwa powszechnego wiernych. — II. Formacja intelektualna. 1. Cel. 2. Zadania. 3. Dziedziny formacji. 4. Studia specjalistyczne. — III. Formacja duchowa prezbiterów. 1. Kierunek formacji. 2. Formacja osobowości kapłana w oparciu o wartości naturalne. 3. Rola wartości nadprzyrodzonych w formacji osobowości kapłana. 4. Formacja społeczna prezbiterów. — IV. Duszpasterska formacja kapłana. 1. Podstawy formacji duszpasterskiej w świetle dekretów Soboru Watykańskiego II. 2. Duszpasterstwo otwarte. 3. Współpraca prezbiterów z biskupem. 4. Współpraca prezbiterów z laikatem. 5. Duszpasterstwo polone i pionowe. — *Zusammenfassung.*

WSTĘP

Kapłaństwo stanowi kluczowy problem współczesnego Kościoła. Można mówić o załamaniu się i niewystarczalności dawnego modelu kapłana. Trudności te mają charakter teologiczny i społeczny. Wielu teologów wysuwa wątpliwości co do uzasadnienia urzędu prezbiterów na podstawie Pisma świętego. Od strony społecznej niewątpliwie przyczyniły się do kryzysu daleko idące przemiany kulturalne, techniczne i dążenie do demokratyzacji¹. Również samo wykonywanie urzędu kapłańskiego przechodzi poważne przeobrażenia i napotyka na trudności². Dowartościowanie na Soborze roli laikatu, wyłoniło pewną niejasność i zatarcie się granicy między obowiązkami prezbiterów a wiernych. Źródłem obecnego kryzysu jest wreszcie proces sekularyzacji społeczeństwa. Pojęcie kapłana jako osoby świętej, przeznaczonej do sprawowania kultu, jest coraz bardziej obce mentalności współczesnego człowieka. Prezbiterzy czują się odizolowani, coraz mniej potrzebni. Reakcje księży na te trudności są różne. Emil Pin wyróżnia trzy typy reakcji. Pierwsza grupa księży, stale żyje na marginesie Soboru i przemian soborowych, zachowując dawne formy pracy duszpasterskiej. Drugą postawę reprezentują ci kapłani, którzy zobowiązania święceń uważają za zbyt ciężkie, zwłaszcza posłuszeństwo i celibat. Nie widzą ich wartości, przy coraz większym akcentowaniu pozytywnych wartości życia seksualnego i wolności. Ta grupa księży często porzuca pracę kapłańską. Trzecia wreszcie grupa, to księża, którzy usiłują ożywić duchem soborowym wspólnotę wiernych. Potrzeby wiernych, ich nadzieje, podtrzymują na duchu kapłanów w ich wysiłkach duszpasterskich i pozwalają ustosunkować się pozytywnie do takich wartości jak posłuszeństwo, celibat i ubóstwo³.

¹ Constitutio de Ecclesia in mundo huius temporis (=GS), 6 i 7. Sobór Watykański Drugi: Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski. Paris 1967. Cyfry przy dokumentach soborowych oznaczają oficjalną numerację tekstu.

² W. Kasper: Nowe akcenty w dogmatycznym rozumieniu służby kapłańskiej. *Concilium* (wersja polska) (= *Conc.*) 1—5(1969) s. 161—2.

³ E. Pin: Zróżnicowanie funkcji kapłańskich. *Conc.*, jw. s. 171—182.

Zaistniała konieczność ukazania modelu kapłana odpowiadającego potrzebom dzisiejszego Kościoła⁴. Takie zadanie podjął Sobór Watykański II. Dyskusje przedsoborowe i praca Soboru zmierzały do wypracowania modelu kapłana odpowiadającego przemianom w dzisiejszym społeczeństwie i zadaniom Kościoła. Kapłani w *aggiornamento* Kościoła mają do spełnienia bardzo ważną rolę⁵. Owoce pracy Soboru Watykańskiego II w tej dziedzinie były dwa dekrety: *Presbyterorum ordinis* i *Optatam totius*. Te dwa dekrety wraz z myślami na temat kapłaństwa zawartymi w różnych dekretach, stanowią naukę Soboru ukazującą model kapłana w duchu Kościoła⁶. Oceniając wartość doktrynalną i praktyczną dokumentów, można mówić o nowym kierunku kształtowania się modelu, ale i pewnych brakach. Jak twierdzą specjaliści, dekrety słabo ukazują stronę teologiczną kapłaństwa. Duże znaczenie dla zrozumienia nauki Soboru Watykańskiego II, ma poznanie dyskusji soborowej, wniesionych poprawek i nauki o kapłaństwie przed Soborem. Dekrety nie zamykają dyskusji i dociekań nad problemem kapłaństwa. Dostarczają w całości materiał do nowego obrazu kapłana, pogłębienia teologii, duchowości kapłańskiej, posługi i życia prezbiterów⁷.

Wypowiedzi Pawła VI⁸, dokumenty posoborowe w sprawie formacji, życia i posługi, jak również praca III Synodu Rzymskiego jest dowodem aktualności zagadnienia. Problem formacji, czyli modelu kapłana, jest zawsze otwarty. Dostosowanie formacji do potrzeb poszczególnych narodów i kultur, pozostawiono do rozstrzygnięcia Konferencjom Episkopatów poszczególnych krajów⁹.

Teologiczna odnowa kapłaństwa według Soboru Watykańskiego II ma aspekt chrystocentryczny, trynitarny, eklezjologiczny, eschatologiczny, sakramentalny i uniwersalny. Te wszystkie ujęcia zmierzają do ukazania modelu kapłana duszpasterza¹⁰. Ten ostatni aspekt ujęcia kapłaństwa z punktu widzenia pastoralnego jest wynikiem ducha całości prac soborowych. Sobór Watykański II, nazwany Soborem duszpasterskim, zmierza do ewangelizacji całego świata. Sobór mówiąc o formacji duchowej i intelektualnej podkreśla, że cała formacja winna być skierowana do celu duszpasterskiego¹¹.

Należy teraz wyjaśnić pojęcie modelu. Co rozumiemy przez model? Jaki ma być model kapłana w duchu Soboru Watykańskiego II? W socjologii rozróżnia się pojęcie modelu od wzoru. A. Kłoskowska, proponuje używanie terminu „wzoru” dla określenia prawidłowości społeczno-kulturalnego zachowania oraz terminu „modelu” odnoszącego się do norm i wyobrażeń na temat właściwego zachowania, konstruowanych przez

⁴ M. Midali: *Il presbiterato nella Missione della Chiesa*. W: A. Favale (ed.): *I sacerdoti nello spirito del Vaticano II*. Torino 1968 s. 307—61.

⁵ *Decretum de presbyterorum ministerio et vita* (=PO), 1.

⁶ *Constitutio dogmatica de Ecclesia* (=LG), 10, 11, 28, 37, 41. *Constitutio de Sacra Liturgia* (=SC), 7, 18 n. GS, 43. *Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia* (=ChD), 26—35. *Decretum de apostolatu laicorum* (=AA), 2 n., 23. *Decretum de activitate missionali Ecclesiae* (=AG), 15, 16, 24, 32.

⁷ H. Denis: *La théologie du presbytérat de Trente à Vatican II*. W: *Les prêtres formation ministère et vie*. Paris 1968 s. 193—221.

⁸ *Paulus VI: Il sacerdozio*. Milano 1970.

⁹ *Decretum de institutione sacerdotali* (=OT), 1.

¹⁰ M. Midali, jw. s. 358—61. F. Klostermann: *Priester für morgen*. München 1970 s. 303—386.

¹¹ OT, 4.

uczestników badanych systemów społecznych¹². Wyrażenie „model” może być używane w potrójnym znaczeniu: model oficjalny wyrażony w doktrynie katolickiej, model propagandowy, znajdujący wyraz w różnych formach nauczania i model środowiskowy kształtowany samorzutnie przez dane środowisko¹³. W pracy będzie mowa o modelu kapłana oficjalnym. Stosując pojęcie modelu do formacji kapłańskiej możemy go określić jako normy nauczycielskiego Urzędu Kościoła, opracowane na Soborze Watykańskim II, które mają kształtować osobowość kapłana duszpasterza. Jest to więc model duszpasterski, albowiem cała formacja tak intelektualna jak i duchowa, zmierza do jedności o charakterze duszpasterskim¹⁴.

Można postawić pytanie: jaki jest stan badań nad oficjalnym modelem kapłana? Dotychczasowe prace nie ujmują pełnego modelu kapłana. Różni autorzy wskazują raczej na pewne aspekty kapłaństwa. Kardynał Gabriel-Maria Garrone, omawiając model kapłana jutra, przestrzega przed błędnym ujęciem kapłaństwa. Formacja kapłana musi być oparta mocno na teologii kapłaństwa i stosowana do aktualnych potrzeb życia¹⁵. J. Laplace SJ, mówi o poszukiwaniu nowego modelu kapłana jako człowieka braterstwa¹⁶. Klostermann omawiając zagadnienie formacji kapłana w duchu Soboru Watykańskiego II, formacji pastoralnej, podaje przykłady modelu formacji w różnych ośrodkach kształcenia prezbiterów¹⁷. Jak widać z powyższych przykładów opracowania te mówią tylko o niektórych elementach modelu. Istnieje więc potrzeba opracowania modelu kapłana na podstawie nauki Soboru Watykańskiego II, jako modelu oficjalnego, propagowanego przez nauczycielski Urząd Kościoła. Niniejsza praca będzie próbą takiego ujęcia.

Postawmy zasadnicze pytanie: jaki jest oficjalny model kapłana, zawarty w dokumentach Soboru Watykańskiego II? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy omówić poszczególne elementy modelu, które znajdują odzwierciedlenie w dyspozycjach planu. W czterech rozdziałach zostaną omówione: teologiczne podstawy kapłaństwa, formacja intelektualna, duchowa, apostołska.

Praca nad przedstawieniem modelu kapłana oparta jest na analizie tekstów Soboru Watykańskiego II i ukazaniu tych wartości, które stanowią elementy stałe lub zmienne modelu. Analiza nie ma na celu omówienia tylko tego, co nowe, ale ukazanie całości modelu kapłana w oparciu o naukę tradycyjną. Tylko w niektórych wypadkach zastosowano porównanie nauki przedsoborowej z myślą soborową, celem lepszego ukazania nowego ujęcia modelu kapłana. W pracy wykorzystano komentarze do dekretów o formacji i życiu kapłanów, opracowania książkowe oraz artykuły tak w języku polskim jak i obcym.

Podstawowym źródłem są dekrety soborowe mówiące wprost o formacji *Optatam totius*, o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, jak i dekrety omawiające problem kapłaństwa w powiązaniu z in-

¹² A. Kłoskowska: Wzory i modele w socjologicznych badaniach rodziny. *Studia Socjologiczne* 2(1967) s. 44.

¹³ Ks. W. Piwowarski: Moralność jako sprawdzian żywotności religijnej. *Studia Warmińskie* 1966 t. III s. 97.

¹⁴ OT, 4, 8.

¹⁵ G. Garrone: *Le prêtre de demain*. W: *La théologie du renouveau*. Vol. II. Paris 1968 s. 91—104.

¹⁶ J. Laplace: *Les prêtres a la recherche de lui même*. Paris 1969 s. 25—35.

¹⁷ F. Klostermann, jw. s. 444—585.

nymi zagadnieniami myśli soborowej. Do takich dokumentów należą: konstytucja *Lumen gentium*, rozdział trzeci o hierarchicznym ustroju Kościoła; konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, ukazująca rolę kapłana w życiu liturgicznym ludu Bożego i formacji liturgicznej; konstytucja *Dei Verbum*, podkreśla rolę słowa Bożego w kształtowaniu duchowości kapłana i ludu Bożego; konstytucja *Gaudium et spes*, mówiąca o obecności i zadaniach kapłana w świecie, dekret *Apostolicam actuositatem*, zwłaszcza punkt dwudziesty piąty omawia pomoc prezbiterów w apostołstwie świeckich; dekret *Ad Gentes* w rozdziale o obowiązkach misyjnych określa zadania biskupów, kapłanów i wiernych w dziele misyjnym Kościoła; dekret *Christus Dominus*, szczególnie rozdział drugi mówiący o współpracownikach biskupa. Zainteresowanie prezbiterów ma objąć wszystkie zagadnienia Kościoła, dlatego w każdym dokumencie soborowym znajdziemy myśli odnoszące się do prezbiterów i realizowania ich zadań w Kościele¹⁸.

Pojęciem odnoszącym się do kapłaństwa jak *sacerdos*, *presbyter* daje się często jednoznaczne brzmienie. W tekstach dekretów Soboru Watykańskiego II jest widoczna różnica w ich treści. Schemat o kapłanach przygotowany do dyskusji *Schema propositionum de sacerdotibus* (1964), używa jeszcze pojęcia *sacerdos*. W dalszych opracowaniach dekretów pojawia się słowo *presbyter* i pozostaje w tekście zatwierdzonym *Decretum de ministerio et vita presbyterorum* (1965). Termin *sacerdos* wyraża jedynie funkcję ofiarniczą. Ojcowie Soboru poszerzyli pojęcie *sacerdos* przez pojęcie *presbyter*. Etymologia historyczna tych dwu słów uzasadnia ich różnicę. *Sacerdos* wyraża ideę składania ofiar, natomiast *presbyter* z greckiego *presbiteros*, przedstawia jakąś godność, np. ludzi, którym mogą być powierzone pewne funkcje. Tak więc słowo *sacerdos* ma zakres węższy, odnosi się do funkcji ofiarniczych, a słowo *presbyter* do wszystkich funkcji kapłańskich. W pracy słowo kapłan będzie używane na określenie kapłaństwa Chrystusa, powszechnego kapłaństwa wiernych, kapłaństwa hierarchicznego jako całości i posługi kultowej, a pojęcie prezbiter do wszystkich innych funkcji prezbiterów.

I. TEOLOGICZNE PODSTAWY KAPŁAŃSTWA

Głównym zadaniem Soboru Watykańskiego II była odnowa Kościoła oparta na zasadach teologiczno-pastoralnych. Odnowa ta sięgająca w głąb i wszereż, tkwi swymi korzeniami w gruntownym poznaniu istoty i zadań Kościoła i rodzi świadomość jedności różnych ludzi, różnych powołań w jednym i tym samym Kościele, który czerpie swoją żywotność Chrystusa¹.

Omawiając teologiczne fundamenty kapłaństwa, należy nawiązać do całości nauki Soboru Watykańskiego II i oprzeć je na gruntownych pod-

¹⁸ A. Bovis: *Le presbytérat, sa nature et sa mission d'après le Concile du Vatican II. Nouvelle revue théologique* 99 (1969) s. 1009—42. E. Marcus: *L'initiation au ministère. Conditions d'exercice de cette fonction ecclésiastique. W: Les pretres, formation, ministere et vie.* Paris 1968 s. 345—69.

¹ K. Wojtyła: *Wstęp ogólny.* W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje.* (=SW II) Poznań 1968 s. 15—6. H. Bogacki: *Hierarchiczna struktura Kościoła.* *Ateneum Kapłańskie* (=AK) 1965 nr 340—1 s. 220—299.

stawach teologicznych². We wszystkich dokumentach zasadniczym tłem doktrynalnym do omawiania życia i działalności kapłanów jest *mysterium salutis*, Bóg wychodzący naprzeciw ludzkości ze swą zbawczą miłością³ i wzywający człowieka do dobrowolnej współpracy⁴. Kapłaństwo Nowego Testamentu ma wyraźnie charakter zstępujący; jest to dar Boga udzielony ludzkości w Chrystusie. „Chrystus Pan Kapłan wzięty spośród ludu, nowy lud uczynił królestwem i kapłanami Bogu i Ojcu swemu”⁵.

Soborowa nauka o prezbiterach rozwija się w ścisłej łączności i zależności od doktryny o powszechnym kapłaństwie ludu Bożego i nauki o roli episkopatu w Kościele. Wydawało się nawet w początkowej fazie obrad, że zagadnienia te przysłonią sprawę prezbiterów. Rozważając omówione przez Sobór zagadnienia dotyczące kapłaństwa, możemy stwierdzić znaczny postęp w nauce o kapłaństwie⁶. Teologia kapłaństwa została pogłębiona, choć wiele zagadnień wymaga dalszego studium i opracowań. Nowe akcenty w nauce o kapłaństwie można zauważyć w samym tytule dekretu *Presbyterorum ordinis*. Dekret mówi o posłudze i życiu prezbiterów. Wyrażenie *presbyter* a nie *sacerdos*, wprowadzone do dekretu w czasie prac soborowych, wskazuje, że chciano wyjść z liturgicznego a nie historycznego i kultycznego punktu widzenia. Pojęcie to ujmuję wszystkie funkcje kapłańskie. Następnie jest mowa o posłudze a nie godności. Istotnym zadaniem kapłaństwa jest posługiwanie ludowi Bożemu w dziele zbawienia⁷.

Dla lepszego zrozumienia nowej myśli soborowej omówimy niektóre różnice w ujęciu kapłaństwa w nauce Soboru Watykańskiego II i Trydenckiego. Najważniejszy punkt wyjścia Soboru Trydenckiego jest oparty na funkcji sprawowania ofiary eucharystycznej. Sobór Watykański II ujmuję zadania kapłanów szerzej, jako posługę, celem budowania Ciała Mistycznego. W ustanowieniu kapłaństwa Sobór Trydencki podkreśla Wieczersę Pańską, jako ustanowienie kapłaństwa i ofiary, a Sobór Watykański II misję zleconą apostołom i ich następcom. Specyfika kapłaństwa według Soboru Trydenckiego polega na władzy nad ciałem eucharystycznym. Sobór Watykański II podkreśla troskę o Ciało Mistyczne, którego Głową jest Chrystus. Sobór Trydencki podkreśla teocentryzm kultu; Sobór Watykański II teocentryzm całego życia i działalności kapłańskiej. Zasadą Soboru Watykańskiego II jest bardziej organiczne ujęcie struktury sakramentalnej jedności episkopatu i prezbiteratu, opartej na wspólnym wezwaniu do uczestnictwa w kapłaństwie Chrystusa a tylko różnicy stopnia⁸. Sobór nadał formacji kapłańskiej kierunek trynitarny, chrystocentryczny, eklezjologiczny, sakramentalny i personalny⁹.

² G. Garronc, jw. K. Rahnner: Teologiczny punkt wyjścia przy określeniu istoty kapłańskiego urzędu. *Conc.*, jw. 193—7.

³ *Constitutio dogmatica de divina revelatione (=DV)*, 2.

⁴ LG, 28.

⁵ Tamże. Y. Congar: *Le sacerdoce du Nouveau Testament. Mission et culte*. W: *Les prêtres*, jw. s. 233—56.

⁶ B. Przybylski: *Wprowadzenie do dekretu o posłudze i życiu kapłanów*. W: *SW II*. Poznań 1968 s. 743—52.

⁷ S. Smoleński: *Miejsce kapłanów w życiu Kościoła*. W: *Kapłaństwo*. Kraków 1968 (maszynopis) s. 16.

⁸ H. Denis, jw. s. 193—232.

⁹ M. Midali, jw. s. 345—433.

I. STATUS TEOLOGICZNY PREZBITERATU W STRUKTURZE LUDU BOŻEGO

Jak już zaznaczono, soborowa nauka o prezbiteracie rozwijała się i krystalizowała w ścisłej łączności, więzi i zależności od doktryny o Kościele, kapłaństwie Chrystusa, powszechnym kapłaństwie ludu Bożego i roli Episkopatu w Kościele. Sobór mocno podkreślił, że Chrystus Pan dopuścił do uczestnictwa w swoim jedynym kapłaństwie cały Kościół, Ciało Mistyczne, do tego stopnia, że stanowi on wspólnotę kapłańską. Chrystus posłany przez Ojca na świat, czyni uczestnikami swego namaszczenia i posłannictwa całe Ciało Mistyczne¹⁰.

Kapłaństwo Chrystusa stanowi podstawę kapłaństwa Nowego Testamentu. Sobór wyraźnie naucza, że tylko Chrystus z natury swej, jako Bóg Człowiek, jest najwyższym i jedynym wiecznym kapłanem¹¹. Stał się kapłanem w chwili Wcielenia, realizował misję kapłańską przez całe życie, pełniąc wolę Ojca, a zwłaszcza przez swoją ofiarę na krzyżu, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie. Chrystus jako kapłan na wieki, ciągle działa w Kościele jako Prorok, Kapłan i Pasterz. Dzieło zbawienia, zapoczątkowane w czasie ziemskiego życia prowadzi nadal Chrystus przez misję jaką zlecił Kościołowi. Kapłaństwo Chrystusa jest zatem podstawą i źródłem wszelkiego kapłaństwa na świecie, a lud Boży uczestniczy w tym kapłaństwie w różnym stopniu¹².

Lud Boży uczestniczy w kapłaństwie Chrystusa na mocy sakramentu chrztu świętego¹³, a przez to uczestniczy w kulcie, zwłaszcza w Eucharystii, składaniu duchowej ofiary, daje świadectwo o jedności z Chrystusem całym swoim życiem, praktyką miłości bliźniego i cieszy się nadprzyrodzonym zmysłem wiary, dzięki działaniu Ducha Świętego¹⁴.

W ramach powszechnego kapłaństwa wiernych, Sobór Watykański II omawia kapłaństwo hierarchiczne, czyli kapłaństwo posługi. Głównym zadaniem tego kapłaństwa jest sprawowanie posługi dla wiernych w imieniu Chrystusa i Jego mocą¹⁵. Jest to chrystocentryczne ujęcie kapłaństwa. Najpierw Chrystus najwyższy Kapłan, sprawujący nadal swoją misję kapłańską; następnie lud Boży, czyli Kościół ubogacony powszechnym kapłaństwem i dopiero kapłaństwo ministerialne na służbie całego Kościoła. Takie ujęcie kapłaństwa stwarza dla prezbiterów specjalną platformę ich życia i działalności. Kapłan jest najpierw członkiem ludu Bożego i uczestnikiem powszechnego kapłaństwa a dopiero przez święcenia kapłańskie prezbiterem dla posługi ludowi Bożemu¹⁶. Przez takie ujęcie kapłaństwa została pogłębiona sama idea powołania. Sobór Watykański II mówi na pierwszym miejscu o powołaniu chrześcijańskim, a dopiero na jego tle rozumiemy lepiej rodzaj i zakres poszczególnych powołań, wzwanych do posługi, a szczególnie powołania prezbiteratu¹⁷.

Kapłaństwo hierarchiczne ma charakter eklezjologiczny. Aby więc

¹⁰ LG, 10, 28, 39. PO, 2.

¹¹ LG, 3, 10.

¹² LG, 28. PO, 2. A. Bovis, jw. s. 1016—20.

¹³ A. Bovis, jw. s. 1020—30.

¹⁴ S. Smoleński, jw. s. 16—9. PO, 2. SC, 14. AA, 3. LG, 28.

¹⁵ PO, 2.

¹⁶ LG, 28. PO, 2.

¹⁷ S. Smoleński, jw. s. 17—8.

zrozumieć jego zadanie i misję, należy poznać naukę Soboru Watykańskiego II zawartą w Konstytucji *Lumen gentium*. Jej pierwszy rozdział mówi o tajemnicy Kościoła w zbawczym planie Bożym¹⁸, drugi o ludzie Bożym¹⁹, a trzeci o hierarchicznym ustroju Kościoła²⁰. Z tego ujęcia wynika wyraźnie eklezjologiczny charakter kapłaństwa hierarchicznego. Kapłan ma rację bytu tylko w Kościele i przez pośrednictwo Kościoła uczestniczy w kapłaństwie Chrystusa. Przez Chrystusa i przez Kościół jest posłany do posługi ludowi Bożemu i całej ludzkości. Kapłan nie stoi w obliczu ludu Bożego jakby naprzeciw lub przed nim, ale stanowi nierozdzieloną z nim jedność. Mimo tej jedności, dekrety soborowe podkreślają zasadniczą różnicę jaka istnieje między ochrzczoneymi należącymi do ludu Bożego a kapłanami, którzy otrzymali święcenia prezbiteratu. Jest to różnica nie tylko stopnia, ale różnica co do istoty²¹. To nie zmienia stanu rzeczy, że tak wierni jak i prezbiterzy uczestniczą na swój sposób w kapłaństwie Chrystusa. Inne było ujęcie kapłaństwa przed Soborem Watykańskim II. Zmieniony jest porządek. Przed Soborem kapłaństwo hierarchiczne zajmowało miejsce pośrednie między Chrystusem a wiernymi w Kościele. Sobór zmienia porządek i po kapłaństwie Chrystusa umieszcza powszechne kapłaństwo wiernych, w którym uczestniczy cały lud Boży, a kapłaństwo hierarchiczne ujęte jest na trzecim miejscu, jako kapłaństwo posługi²².

Sakrament kapłaństwa udzielany za pośrednictwem Kościoła, wezwanym przez Chrystusa członkom ludu Bożego, stanowi istotę kapłaństwa ministerialnego. Sakrament kapłaństwa sprawia w przyjmującym szczególne podobieństwo do Chrystusa i to podobieństwo w porządku ontycznym, którego nie posiadają inni chrześcijanie. Naznaczony tym podobieństwem prezbiter otrzymuje również łaskę²³, konsekrację i misję, aby mógł występować w jego zastępstwie i działać *in persona Christi*, jako uczestnik w kapłaństwie Chrystusa, Głowy Mistycznego Ciała²⁴. Kapłan uczestniczy w władzy i cieszy się autorytetem Chrystusa. Jest znakiem i narzędziem kapłaństwa Chrystusowego. Władza ta i autorytet, nie upoważniają jednak prezbiterów do szukania przywilejów, gdyż są one udzielane dla posługi wiernym. Jeśli więc autorytet określa się jako przywileje doczesne, ceremonialne; tego rodzaju autorytet nie przysługuje kapłanom. Autorytet kapłaństwa należy określić od strony celu, a jest to celowość w ścisłym tego słowa znaczeniu sakramentalna, budowanie Kościoła w prawdzie i świętości przez słowo Boże, sakramenty a zwłaszcza Eucharystie²⁵. Celem autorytetu nie jest tylko odnowienie porządku społecznego, lecz wzmocnienie jedności nadprzyrodzonej Kościoła. Prezbiterzy więc nie posiadają go jako prawa czy własności osobistej, ale z racji powołania, szczególnej łaski, aby być znakiem i narzędziem Chrystusa²⁶.

¹⁸ LG, 1—8.

¹⁹ Tamże, 9.

²⁰ Tamże, 18—23.

²¹ Tamże, 10.

²² J. Kościółek: Kapłan i jego zadania w Kościele na tle nauki Soboru Watykańskiego II. W: Kapłaństwo, jw.

²³ PO, 2. LG, 28.

²⁴ LG, 28. PO, 2.

²⁵ LG, 27.

²⁶ A. Bovis, jw. s. 1032—3.

2. FUNKCJE PREZBITERATU W KOŚCIELE

Wszystkie dokumenty soborowe podkreślają służebny charakter prezbitery. Prezbyter jest konsekrowany i posłany aby służyć owczarni Chrystusowej. Rola jaką ma spełnić w Kościele wymaga przyswojenia norm właściwych dla jego funkcji²⁷. Te funkcje określa i porządkuje Sobór Watykański II według klucza, którym jest *mysterium salutis*. Zadania duszpasterskie prezbitery sobór pogłębia, szerzej rozwija i porządkuje w swej strukturze. Prezbyterzy mają służyć Kościołowi w tym celu, aby wszyscy jego członkowie stanowili wspólnotę wiary, nadziei i miłości, składali Bogu w łączności z ofiarą Chrystusa, pełne ofiary i oddania życie. Prezbyterzy muszą rozwinąć gorliwą i wszechstronną posługę pasterską, która zmierza do zespolenia ludu Bożego wokół tajemnicy Eucharystii, która jest źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego²⁸. Funkcje prezbitery, brane chronologicznie, rozpoczynają się od posługi słowa, czerpią swą siłę z Eucharystii i sakramentów, a zmierzają do zespolenia ludu Bożego we wspólnocie Kościoła, Ciała Mistycznego, przez Chrystusa Głowę²⁹.

Przed Soborem Watykańskim II i w czasie debaty soborowej, odnośnie funkcji prezbitery scierały się dwie koncepcje: kultyczna, ukazująca kapłana jako ofiarnika i pastoralna, ujmująca w szerszym zakresie funkcje prezbitery. W wyniku dyskusji i prac Soboru, nastąpiła wspaniała synteza, ujmująca harmonijnie funkcje prezbitery. Podstawą tej syntezy stała się pogłębiona nauka o Kościele, jego misji i kapłaństwie powszechnym wiernych. Prymat głoszenia ewangelii i działalności duszpasterskiej wynika z potrzeby ewangelizacji narodów nie znających Chrystusa i społeczeństw zdechrystianizowanych³⁰. Posługa słowa Bożego stanowi chronologicznie pierwszą funkcję prezbitery³¹. Studia biblijne w okresie przedsoborowym i praca Soboru Watykańskiego II oparta na Piśmie świętym jako głównym źródle, ukazały zasadnicze znaczenie słowa Bożego tak dla studiów teologicznych jak i działalności duszpasterskiej Kościoła. Prawdy objawione, stały się fundamentem całej nauki soborowej jak i treścią dekretów. Nastąpiło przywrócenie należnego miejsca słowu Bożemu w nauce i posłudze pasterskiej Kościoła³². Pierwszeństwo posługi słowa Bożego i jego znaczenie w budowaniu wspólnoty Kościoła ukazują: konstytucja *Lumen gentium*, dekret *Presbyterorum ordinis*, *Optatam totius*³³. Dekret o formacji alumnów przypomina, iż „całe kształtowanie alumnów winno zmierzać do tego, aby na wzór Pana naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza, wyrobili się na prawdziwych duszpasterzy. Niech się przygotowują do posługi słowa, do

²⁷ PO, 2,9. OT, 4. LG, 28. W. Goddijn: Rola kapłana w Kościele i społeczeństwie. *Znak* 1966 nr 139—40 s. 1—14. A. Hastings: Teologiczny problem rodzaju posługiwania w Kościele. *Conc.*, jw. 170—1.

²⁸ SC, 48—9. PO, 2.

²⁹ PO, 2, 4—6. LG, 28. D. Grasso: Funzioni dei presbiteri. W: I sacerdoti, jw. s. 467—99.

³⁰ S. Głowa: Kapłaństwo według myśli Soboru. W: Kościół w świetle Soboru. Poznań 1968 s. 201—4.

³¹ PO, 4.

³² S. Głowa, jw.

³³ LG, 25—7. PO, 4—6. OT, 4.

posługi kultu oraz uświęcania posługi pasterskiej, aby umieli ukazywać ludziom Chrystusa”³⁴.

Posługa słowa zmierza do budowania Ciała Mistycznego i ma różne etapy, począwszy od budzenia wiary, aż do eucharystycznego i ofiarniczego zjednoczenia z Chrystusem³⁵. Posługa słowa skierowana jest do niewierzących, nie znających ewangelii, aby przynieść im światło prawdy³⁶. Dalszym zadaniem posługi słowa, jest wychowanie i umacnianie w prawdzie i wierze chrześcijan co prowadzi do zjednoczenia wspólnoty, *communitas* wiernych³⁷. Siłą zespalałą wspólnotę jest również życie sakramentalne, zwłaszcza Eucharystia. Posługa słowa Bożego sprawowana przez prezbiterów zmierza ku sakramentom i wychowuje do świadomego i owocnego ich przeżywania. Liturgia sakramentów a szczególnie Eucharystii jest zawsze związana ściśle z posługą słowa. Dlatego Sobór wysuwa żądanie, aby przy sprawowaniu sakramentów, zwłaszcza ofiary Mszy św. zawsze była głoszona homilia. Kapłan ma karmić wiernych, żywym chlebem, Eucharystią, oraz chlebem słowa Bożego³⁸.

Posługa kultu i uświęcenia przez sakramenty jest drugim zadaniem działalności prezbiterów. Podmiotem sprawowania kultu jest cała wspólnota³⁹. Sobór Watykański II zmienia postawę wiernych z biernej na czynne i świadome zaangażowanie w życie liturgiczne. W posłudze sakramentalnej, pierwsze miejsce zajmuje ofiara eucharystyczna, która jest centrum, ogniskiem, celem wszelkiej posługi liturgicznej i ośrodkiem wychowania każdej wspólnoty chrześcijańskiej⁴⁰. Dekret *Presbyterorum ordinis*⁴¹ podkreśla szczególne znaczenie kapłana w sprawowaniu uczy eucharystycznej. Kapłan, gdy działa jako szafarz sakramentów, uobecnia w posłudze sakramentalnej Chrystusa Kapłana⁴². „Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele, szczególnie w czynnościach liturgicznych, jest obecny w ofierze Mszy św... w osobie odprawiającego...”. Kapłan sprawujący ofiarę eucharystyczną przedstawia człowieczeństwo Chrystusa. Ta sama prawda odnosi się do wszystkich sakramentów — „gdy ktoś chrzci, sam Chrystus chrzci”⁴³ — w których kapłan działa w imieniu Chrystusa. Celem ostatecznym kapłaństwa hierarchicznego jest chwała Boża i dobro duchowe chrześcijan, które osiąga najskuteczniejszą realizację w życiu eucharystycznym⁴⁴. Sobór Watykański II ukazuje nowy sens kultu, ujęty w kategoriach Nowego Testamentu. Tak pojęty kult angażuje życie prezbiterów i chrześcijan tak w wymiarze indywidualnym jak i społecznym. Wymiar społeczny ukazuje nowe spojrzenie na liturgię,

³⁴ OT, 4.

³⁵ D. Grasso, jw. s. 468—96. F. Wasselynck: Les prêtres. Élaboration du décret de Vatican II. Histoire et genèse des textes conciliaires. Paris 1968 s. 55—62.

³⁶ PO, 4, 5, 7, 13. GS, 76. AG, 15, 20.

³⁷ PO, 4—6. AG, 15.

³⁸ DV, 52. PO, 18. OT, 4.

³⁹ J. J. Dellepoort, J. W. M. Peters: Formacja kapłańska. W: Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II. Praca zbior. pod red. B. Lamberta OP. Warszawa 1968 s. 269.

⁴⁰ LG, 28. PO, 5—6. ChD, 30.

⁴¹ LG, 28. SC, 7.

⁴² S. Marsili: I presbiteri nella liturgia della Chiesa. W: I sacerdoti, jw. s. 499—540.

⁴³ SC, 7.

⁴⁴ PO, 13. ChD, 30

oczyszczone z rubrycystyki, formalizmu, indywidualizmu, na rzecz zaangażowania społecznego, świadomego i czynnego⁴⁵.

Posługa pasterska, którą spełniają prezbiterzy w łączności i pod kierunkiem biskupów, jest szczególnym udziałem w Chrystusowej zbawczej posłudze miłości. Prezbiterzy są przewodniczącymi i pasterzami wspólnoty⁴⁶. Zadanie to mają spełniać w duchu ojcowskiej miłości i troski. Sobór oparł się na nauce św. Pawła o „władzy budowania” (2 Kor 10,8; 13,10). Ma to być władza humanitarna, ojcowska, która wychowuje do wolności i duchowej dojrzałości. To podkreślenie jest ważne, albowiem wyklucza paternalizm i infantylizm. Dekret *Presbyterorum ordinis* podkreśla rodzinną atmosferę jaka powinna panować w wychowaniu wspólnoty chrześcijańskiej i wzywa do ożywiania charyzmatów zwłaszcza ducha miłości braterskiej. Szczególną troską mają darzyć prezbiterzy biednych, nieszcześliwych, chorych, którzy są żywym obrazem Chrystusa.

Wszystkie funkcje prezbiterów, posługa słowa, sakramentalna i pasterska, zmierzają do budowania wspólnoty chrześcijańskiej, której ośrodkiem jest Eucharystia. „Żadna społeczność chrześcijańska nie mogłaby być zbudowana, gdyby nie miała korzenia i podstawy w sprawowaniu najświętszej Eucharystii; od niej zatem trzeba zacząć wszelkie wychowanie do ducha wspólnoty”⁴⁷. Wszystkie funkcje sprawowane przez prezbiterów, stanowią jedną całość ich kapłańskiej misji, rozważaną w różnych aspektach. Prezbiter musi żyć całością swej misji, której punkt centralny skupia się na jednej eschatologicznej służbie Chrystusa⁴⁸.

3. STOSUNEK PREZBITERATU DO EPISKOPATU

Chcąc bliżej określić miejsce prezbiterów w Kościele, umieszcza się ich niejednokrotnie, jak gdyby w pośrodku między ludem Bożym a episkopatem. Sobór Watykański II umieścił prezbiterów wyraźnie po stronie Episkopatu. Bóg powołuje ludzi, którzy jako współnicy i pomocnicy mają służyć dziełu zbawienia. Prezbiterzy jako szczególnie uczestnicy kapłaństwa Chrystusowego, wypełniają święte czynności w ścisłej więzi z biskupami⁴⁹. Choć nie posiadają pełni kapłaństwa i w wykonywaniu swej władzy zależą od biskupa, są jednak związani z biskupami godnością kapłańską. Tak biskupi jak i kapłani uczestniczą w potrójnej misji Chrystusa, prorockiej, kapłańskiej i pasterskiej⁵⁰. Razem z biskupami, jako ich współpracownicy, stanowią jedno grono kapłańskie *presbyterium*⁵¹. Między władzą prezbiterów a władzą biskupa istnieje różnica na płaszczyźnie rządzenia, autorytetu. Ta władza jest pełniejsza u biskupów, a w stopniu podporządkowanym u prezbiterów. Sobór zajął jasne stanowisko w odniesieniu do episkopatu, stwierdzając, że przez konsekrację otrzymują pełnię kapłaństwa Chrystusowego i pełnię świętego posługiwa-

⁴⁵ S. Głowa, jw. s. 212—3.

⁴⁶ PO, 5, 6, 9, 13. G. Volta: I presbiteri, educatori del popolo di Dio. W: I presbiteri, jw. s. 540—78.

⁴⁷ PO, 6.

⁴⁸ J. Döpfner: Kapłaństwo, elementy stałe i zmienne. AK 1969 nr 365 s. 341—2.

⁴⁹ PO, 5. L. J. Guyot: Biskup i kapłan. AK, jw. s. 400—11.

⁵⁰ LG, 28.

⁵¹ S. Smoleński, jw. s. 22—4. V. Fagiolo: Consilium presbyterale. W: I sacerdoti, jw. s. 602—31.

nia⁵². Sobór Watykański II nie przeprowadza ścisłego paralelizmu między organiczną przynależnością do kolegium episkopatu a kapłanów do prezbiterium. Podkreśla raczej ich sakramentalną łączność i hierarchiczną wspólnotę z całym stanem biskupim. Jest to współpraca o charakterze hierarchicznym, wzajemnie się uzupełniających dwóch stopni, oparta na konsekracji, jedności sakramentalnej, wspólnej misji, odpowiedzialności za Kościół i zmierzająca do wspólnego celu⁵³. Wiąż prezbiterów z biskupami jest najpierw ontyczna, a dopiero później prawna. Na tej podstawie Sobór nazywa kapłanów braćmi, przyjaciółmi, pomocnikami, doradcami, współpracownikami biskupów. Biskup jest nazwany ojcem, przyjacielem swoich kapłanów. Wyrazem wspólnoty i wzajemnego zbliżenia, są powołane do życia rady kapłańskie, które mają na celu pogłębienie wzajemnej współpracy i umocnienie braterstwa kapłańskiego⁵⁴. Z nauki soborowej w jej teologicznym i duszpasterskim ujęciu wynika prawda o jedności kapłaństwa, co — jak już zaznaczono — znalazło wyraz w kolegialności biskupów, wspólnocie prezbiterium i różnych formach współpracy. Między kapłanami a biskupami istnieje głębokie sakramentalne braterstwo, wszyscy tworzą jedną rodzinę⁵⁵. Soborowe ujęcie stosunku między episkopatem a prezbiteratem nie zamyka dalszych dociekań teologicznych. Bogata literatura omawiająca ten temat, świadczy o ważności zagadnienia⁵⁶.

4. STOSUNEK PREZBITERATU DO KAPŁANSTWA Powszechnego WIERNYCH

Podstawą kapłaństwa hierarchicznego jest kapłaństwo Chrystusa i kapłaństwo powszechne wiernych. Prezbiterzy są najpierw członkami ludu Bożego a następnie mają zleconą szczególną misję we wspólnocie wiernych⁵⁷. Kapłaństwo posługi nie zwalnia prezbiterów z obowiązków jakie wynikają z konsekracji chrztu świętego, bierzmowania i przynależności do Ciała Mistycznego. Prezbiterzy są wydzieleni z ludu dla posługi, ale nie odłączeni od niego⁵⁸. Takie ujęcie zmniejsza dystans między prezbiterami a wiernymi. Kapłaństwo hierarchiczne wyłącza z ludu Bożego, ale dodaje nowe i szczególne zobowiązania, które stanowią jego specyfikę.

Konstytucja *Lumen gentium*, dekrety *Presbyterorum ordinis* i *Optatum totius*, podają bliższe określenia prezbiteratu. Kapłan urzędowy, dzięki władzy święceń, jaką się cieszy, kształci lud kapłański i kieruje nim, sprawuje w zastępstwie Chrystusa (*in persona Christi*) ofiarę eucharystyczną i składa ją Bogu w imieniu całego ludu⁵⁹. Można więc specyfikę prezbiteratu sprowadzić do trzech głównych cech. Pierwsza to ontologiczna więź prezbiteratu z kapłaństwem Chrystusa, wynikająca z przyjęcia święceń, „mocą której prezbiterzy, dzięki namaszczeniu Ducha Świę-

⁵² A. Bovis, jw. s. 1009—12.

⁵³ B. Przybylski, jw. s. 749—50.

⁵⁴ PO, 7. LG, 28. ChD, 16, 28.

⁵⁵ LG, 28. ChD, 28. G. Cennocchi: *La fraternita sacerdotale*. W: *I sacerdoti*, jw. s. 641—62.

⁵⁶ S. Barča: *Vita communis. Conc.*, jw. s. 197—203. E. Pin, jw. s. 178—186. K. H. Scheikle: *Służby i służby w Kościele czasów nowotestamentalnych. Conc.*, jw. s. 153—161.

⁵⁷ B. Przybylski, jw. s. 750—1.

⁵⁸ PO, 3.

⁵⁹ LG, 10.

tego zostają namaszczeni szczególnym znamieniem i tak upodabniają się do Chrystusa Kapłana, aby mogli działać w osobie Chrystusa Głowy”⁶⁰. Ta cecha stanowi istotną różnicę między kapłaństwem hierarchicznym a kapłaństwem wiernych. Druga cecha, to działanie *in persona Christi*⁶¹, czyli szczególne odniesienie do Chrystusa. Dekrety soborowe na wielu miejscach omawiają to zagadnienie. Nadają jednak temu terminowi szersze i pełniejsze znaczenie, niż to miało miejsce w dotychczasowej teologii kapłaństwa. Nie ograniczono się do podkreślenia roli kapłana jako szafarza sakramentów, ale całość jego posługi określa się działaniem w osobie Chrystusa. Trzecia cecha właściwa prezbiterom to charakter służebny, diakonia, realizowana w posłudze słowa, sakramentalnej i pasterskiej. Prezbiterzy uczestniczą więc we władzy Chrystusa, mocą której sam Chrystus Ciało swoje buduje, rządzi nim i uświęca⁶².

Na zakończenie pierwszego rozdziału należy zebrać nowe elementy wniesione przez Sobór Watykański II do teologii kapłaństwa. Stwierdzamy najpierw ogólnie, że teologiczne podstawy kapłaństwa uległy znacznemu pogłębieniu w porównaniu z nauką przedsoborową. Wpłynęła na ten stan praca całego Soboru skupiająca się wokół zagadnienia Kościoła. Do nowych i pogłębionych elementów kapłaństwa należy podkreślenie jego roli w Kościele i postawy służebnej względem wiernych. Kapłaństwo istnieje tylko wewnątrz posłannictwa Kościoła, przez swe funkcje⁶³. Jest to punkt wyjściowy i docelowy misji kapłańskiej. Kapłaństwo hierarchiczne zostało ujęte w harmonijnej jedności z kapłaństwem Chrystusa i powszechnym wiernych. Prezbiterzy wraz z biskupem stanowią jedno prezbiterium tworząc braterską wspólnotę posługi⁶⁴. Sobór stawia prezbiterów po stronie episkopatu. Można mówić o przesunięciu akcentu z podkreślenia władzy na podkreślenie braterstwa, współpracy i jedności. Między episkopatem a prezbiteratem istnieje jednak różnica i to głównie na płaszczyźnie rządzenia. Biskupi posiadają pełnię kapłaństwa i władzę posługiwania, a prezbiterzy uczestniczą w niej w stopniu podporządkowanym. Kapłaństwo ma charakter służebny. Prezbiter to sługa Chrystusa i ludu Bożego, powołany do budowania, uświęcania i kierowania wspólnotą wiernych⁶⁵. Posługę prezbiterów ukazał Sobór Watykański II w głębokim powiązaniu wewnętrznym poszczególnych funkcji, jak również z ich życiem. Prezbiter służy Kościołowi całym życiem. Nie może istnieć rozbieżność między życiem a posługą pasterską prezbiterów.

Teologiczne podstawy modelu kapłana, wymagają odpowiedniej formacji całej osobowości kapłana. W dalszych rozdziałach omówimy kolejno formację intelektualną, duchową i duszpasterską, które stanowią dalsze elementy modelu. Mogą one ulegać rozwojowi w miarę dostosowania formacji do aktualnych potrzeb Kościoła.

⁶⁰ PO, 2.

⁶¹ LG, 10.

⁶² PO, 2.

⁶³ Tamże. LG, 10, 14, 39. AA, 3.

⁶⁴ LG, 21, 28. ChD, 28. PO, 2, 7, 8.

⁶⁵ PO, 9. OT, 4.

II. FORMACJA INTELEKTUALNA

Studia prezbiterów tak w okresie przygotowawczym w Seminarium, jak również kontynuowane przez całe życie, zmierzają do harmonijnego zespolenia wiedzy humanistycznej, filozoficzno-teologicznej i praktycznej w oparciu o tajemnicę zbawienia¹ czyli mają kierunek chrystocentryczny. Prezbiterzy mają dążyć do wypracowania przemyślanej, na głębokim przekonaniu opartej wiedzy, która uzdalnia do samodzielnego myślenia i działania². Ma to być wiedza ujęta całościowo. Z dokumentów soborowych wynika, że ma to być integracja wewnętrzna i zewnętrzna. Wewnętrzna polega na ściślejszym zespoleniu wiedzy doktrynalnej z formacją duchową. Integracja zaś zewnętrzna zmierza do ściślejszego zespolenia z sobą i uwzględnienia wzajemnych relacji wszystkich dziedzin wiedzy³. Formacja intelektualna ma również charakter eklezjologiczny i pastoralny, albowiem zmierza do posługi wspólnocie chrześcijańskiej⁴. Zadanie to przypomina kardynał Gabriel-Maria Garrone w liście do biskupów z 1 VII 1966⁵. Celem osiągnięcia pełnej integracji wiedzy *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* przewiduje odpowiedni czas na rozważanie, przemyślenie i pogłębienie wiedzy nabytej podczas studiów i praktyki duszpasterskiej⁶.

W formacji intelektualnej należy uwzględnić dwa elementy: kształcenie ogólne, którego celem jest odpowiednia formacja umysłowa i duchowa, oraz kształcenie specjalistyczne, mające zapewnić poprawne wykonywanie pasterskiej posługi. Zespolenie tych elementów daje jaśniejsze poznanie zadań, jakie mają spełnić prezbiterzy w Kościele i w społeczeństwie⁷. Te dwa elementy uwzględnia dekret *Optatam totius* różniąc studium dwustopniowe⁸. Jako przedmioty nauczania pierwszego stopnia wymienia dekret przedmioty filozoficzno-teologiczne: Pismo św., teologię dogmatyczną, moralną, prawo kanoniczne, historię Kościoła, liturgię i inne. Drugi stopień nauczania ma przygotować prezbiterów do posługi duszpasterskiej, ma charakter praktyczny. Do tego celu służą wykłady z katechetyki, formacja liturgiczna, duszpasterska, działalność charytatywna, przygotowanie do dialogu⁹. Formacja ściśle teologiczna ma być podawana w odpowiedniej formie, aby służyła celom duszpasterskim. Nie można zatem mówić o automatycznym charakterze poszczególnych

¹ OT, 4. M. Pellegrino: Studio e scienza pastorale. W: I sacerdoti jw. s. 1012—34.

² S. Smoleński: Wprowadzenie do dekretu o formacji kapłańskiej. W: SW II, Poznań 1968 s. 442—3.

³ OT, 8, 14. A. Mayer, G. Baldanza: Il rinnovamento degli studi ecclesiastici. W: Il decreto sulla formazione sacerdotale. Torino 1967 s. 414—77.

⁴ F. Klostermann, jw. s. 140—151.

⁵ G. Garrone: List do biskupów. AK 1967 nr 350—1 s. 190.

⁶ Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (=RFIS), 63.

⁷ J. Majka: Problem reformy studiów teologicznych w Seminarjach Duchownych. AK, jw. s. 177—9.

⁸ OT, 13—21.

⁹ Tamże, 19.

dyscyplin wiedzy. Powyższe relacje gwarantują jedność nauczania, a studia służą pogłębieniu wiedzy nie tylko od strony teoretycznej, ale także praktycznej¹⁰.

1. CEL

Formacja intelektualna o kierunku chrystocentrycznym, eklezjologicznym i pastoralnym, spełnia doniosłą rolę przy formowaniu światopoglądu chrześcijańskiego. Zdaniem Hessena, każdy światopogląd zawiera w sobie następujące czynniki: pojęcie i obraz świata, wartościowanie i nakaz woli, dzięki któremu idee i sądy abstrakcyjne stają się normami i dyrektywami naszego postępowania¹¹. Wszystkie te elementy można zastosować do światopoglądu chrześcijańskiego, który ma być normą życia i działalności kapłańskiej. Wymagany jest właściwy obraz świata i powiązanie rzeczywistości doczesnej z nadprzyrodzoną¹². Cel ten osiągają prezbiterzy przez studia humanistyczne i filozoficzno-teologiczne. Drugi element światopoglądu, wartościowanie, jest owocem harmonijnej syntezy różnych dziedzin wiedzy między sobą i konkretną rzeczywistością, w oparciu o główną ideę chrześcijaństwa, tajemnicę zbawienia¹³. *Mysterium salutis* jest centrum studiów, życia i działalności prezbiterów. Na kształtowanie się myśli soborowej i treść dekretów wpłynęły dwa zasadnicze nurty odnowy: biblijny i liturgiczny. Te oba nurty znalazły jeden punkt styczny w *mysterium salutis*. Pismo święte głosi tę zasadniczą prawdę jako wciąż trwającą rzeczywistość, liturgia zaś wciąż ją uobecnia. Misterium zbawienia „to synteza teorii i praktyki, doktryny i życia, nie tylko nadała znamienity ton wszystkim wypowiedziom Soboru, ale co więcej i tutaj jest wielkim nowum omawianego dekretu, właśnie ona ma stać się podstawą studiów w Seminarjach, a zatem nową zasadą formacji wewnętrznej i duszpasterskiej kapłana na dzisiejsze czasy”¹⁴. Historia zbawienia stanowi zagadnienie centralne, na które przesunął się cały akcent Soboru i nadał formacji prezbiterów, jak również całej formacji duchowej chrześcijan nowy kierunek. Biblijne ujęcie zbawczego planu, ma być ideą przewodnią w formowaniu doktryny, sposobu życia i działania prezbiterów. Studia humanistyczne i filozoficzno-teologiczne ześrodkowane na tajemnicy zbawienia, usuwają niebezpieczeństwo specjalizacji akademickiej i ujęcia czysto teoretycznego¹⁵. Wszystkie dziedziny wiedzy: Pismo święte, teologia dogmatyczna, moralna, historia Kościoła itd. mówią we właściwy sposób o tej samej rzeczywistości, którą jest misterium Chrystusa.

Trzecim elementem kształtowania światopoglądu jest nakaz woli, dzięki któremu idea chrześcijańska i kapłańska staje się normą i dyrektywą postępowania prezbiterów. Prawdę zbawienia prezbiterzy nie tylko zgłębiają, ale z pełnym zaangażowaniem jej służą w taki sposób, aby

¹⁰ M. Jankowski: Niektóre uwagi na tle dekretu *Optatam totius*. *AK*, jw. s. 204—7.

¹¹ S. Hessen: Istota i znaczenie poglądu na świat. *Kultura i Wychowanie* (1933—4) 14.

¹² LG, 9. GS, 4. OT, 3. J. Pastuszka: Postawa apostołska a intelektualizacja współczesnego kapłana. *Homo Dei (=HD)* 1968 nr 37 s. 193—7.

¹³ GS, 39. PO, 3. OT, 11.

¹⁴ M. Jankowski, jw. s. 213. Por. OT, 14.

¹⁵ M. Jankowski, jw. s. 217.

stała się treścią ich życia i działania. Wiedza w myśl dekretu *Presbyterorum ordinis*, tak ogólna jak i humanistyczna — dająca zrozumienie spraw świata — jak i teologiczna, zmierza również do duchowego wyrobienia prezbiterów. Tak pojęta formacja w oparciu o wiarę, przyczynia się do rozpoznania woli Bożej w różnych wydarzeniach życia. Prezbiterzy w ten sposób przygotowani będą wierniej pełnić swoją posługę pasterską¹⁶.

2. ZASADY

Formacja intelektualna prezbiterów czerpie swą treść z Objawienia Bożego. Musi być dostosowana do poziomu życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego, współczesnego społeczeństwa i uwzględniać znaki czasu. Wiedza prezbiterów powinna być stale kontynuowana, uzupełniana i konfrontowana z rzeczywistością.

W formacji intelektualnej pierwsze miejsce zajmuje Pismo św. Jest cno duszą całej teologii, a swoją treścią ożywia wszystkie dyscypliny wiedzy teologicznej¹⁷. Cała odnowa Soboru Watykańskiego II dokonała się na płaszczyźnie biblijnej¹⁸. Konstytucja *Dei Verbum* odwołuje się do analogii zachodzącej między Eucharystią a Pismem świętym¹⁹. Jak Eucharystia jest centrum życia Kościoła, tak Pismo święte stało się podstawą, zasadą i źródłem studiów teologicznych, tak teoretycznych jak i praktycznych, treścią życia liturgicznego i duchowego. „Tak więc pierwszą podstawą i wymiarem całego wykształcenia prezbiterów jest Objawienie Boże”²⁰. Słowo Boże należy rozważać, pokochać i uczynić treścią życia. Pismo święte, jako słowo Boga i głos Ducha Świętego, jest najlepszym sposobem nawiązania dialogu z wierzącymi, obojętnymi w wierze, a nawet niewierzącymi i braćmi odłączonymi²¹. Sobór Watykański II stwierdza potrzebę intensywnego stosowania Pisma świętego w takich dziedzinach życia Kościoła, jak kaznodziejstwo, katechizacja itp. Prezbiterzy winni zatem przyłgnąć wiernie do słowa Bożego spisane go i przekazanego tradycją, kochać je, ustawicznie rozważać i uczynić dla siebie pokarmem²².

Dekret *Presbyterorum ordinis* wylicza przymioty jakie powinna mieć wiedza prezbiterów²³. Z racji źródła i celu powinna być święta. Źródłem tym jest Pismo święte, pisma Ojców i Doktorów Kościoła. Wiedza prezbiterów, aby mogła kształtować ich osobowość, powinna być aktualna, zasilana najpierw znajomością dokumentów Kościoła, soborów, szczególnie Soboru Watykańskiego II, dekretów papieskich, encyklik oraz teologów, zwłaszcza współczesnych. Formacja intelektualna kapłanów musi czerpać z osiągnięć najnowszej wiedzy, zwłaszcza pedagogiki, socjologii, nauk społecznych i innych. Konieczność przystosowania poziomowi wiedzy jest uwarunkowana rozwojem kultury ludzkiej. Szybki rozwój wiedzy w różnych

¹⁶ PO, 19.

¹⁷ RFIS, 78, 86. DV, 24. OT, 16.

¹⁸ E. Schillebeeckx: Po zakończeniu Soboru. *Znak* 1966 nr 145—6 s. 848.

¹⁹ DV, 21.

²⁰ RFIS, 86.

²¹ Decretum de oecumenismo (=UR), 21. A. Jankowski: Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym. W: SW II. Poznań 1968 s. 535.

²² SC, 35. RFIS, 86.

²³ PO, 19.

gałęziach życia kulturalnego i społecznego, zmusza również prezbiterów do pogłębiania swej wiedzy²⁴. Formacja ta musi być oparta na dziedzinach wiedzy wypracowanych przez wysiłek umysłowy pokoleń, zwłaszcza dziś szczególnie aktualnych. Formacja ta musi objąć — jak stwierdza kardynał E. V. Taranon — wiedzę doktrynalną w zakresie humanistycznym, filozoficznym i teologicznym. Nauki humanistyczne uczyniły ogromny postęp, zmieniły formę myślenia a nawet życia, stworzyły nową cywilizację, w której ma żyć i działać kapłan.

„Jest więc konieczne, abyśmy dali prezbiterom tę teologię, psychologię, politykę, ekonomię, która mogłaby im ułatwić dialog ze współczesnym człowiekiem i pomoc w przedstawieniu zbawczego orędzia w sposób bardziej dostosowany”²⁵.

Dalszą zasadą formacji intelektualnej prezbiterów jest jej ciągłość. Pogłębianie wiedzy musi być kontynuowane przez całe życie i nadążać za postępem kultury²⁶. Kapłan nie może być obcy kulturze jaką żyją ludzie, z którymi ma prowadzić dialog zbawczy. Aktualność formacji jest wyraźnym życzeniem Soboru Watykańskiego II²⁷. Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, od głosicieli słowa Bożego, szafarzy sakramentów, pasterzy wspólnoty wiernych, członków wspólnoty kapłańskiej, wymaga ciągłych studiów²⁸. Potrzeba stałego pogłębiania wiedzy wynika z konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, która podkreśla konieczność kształcenia liturgicznego w oparciu o źródła objawienia i tradycji²⁹. Konstytucja *Dei Verbum* zaleca gruntowne studium Pisma świętego³⁰. Dekret *Unitas redintegratio* zachęca do studium teologii Kościołów odłączonych, co przyczyni się do usunięcia uprzedzeń, owocnego dialogu, wzajemnej współpracy i poczucia odpowiedzialności za prawdę³¹. Deklaracja *Nostra aetate* również poleca studium celem poznania religii niechrześcijańskich³². Konstytucja *Gaudium et spes* mówi o poszukiwaniu nowych sposobów przekazywania i wyrażania prawdy, tak aby była zrozumiana przez współczesnego człowieka³³. Dekret *Optatam totius, Presbyterorum ordinis* i *Christus Dominus*, wysuwają konkretne postulaty, które mają rozpracować i zastosować w praktyce Konferencje Episkopatów, biskupi i prezbiterzy³⁴.

Konferencje Episkopatu mają powołać do życia instytuty duszpasterskie, współpracujące ściśle z parafiami, oraz wypracować inne sposoby formacji prezbiterów w duchu duszpasterskim. Biskupi powinni zorganizować dla swoich kapłanów różne kursy, zebrania, odpowiednie ćwiczenia, zwłaszcza dla prezbiterów młodych, lub zaangażowanych do duszpasterstwa specjalnego³⁵. Jest to postulat zgodny z wezwaniem w czasie święceń kapłańskich, „aby byli dojrzały w wiedzy” i aby ta nauka była

²⁴ F. Klostermann, jw. s. 314—60. A. Mayer, G. Baldanza, jw. s. 414—71.

²⁵ E. V. Taranon: Kapłan w Kościele, który się odnawia. AK 1965 nr 365 s. 366—7.

²⁶ S. Głowa, jw. s. 221—3.

²⁷ P. Gołębiowski: Rozwój prawem życia kapłana. AK 1966 nr 345, s. 228.

²⁸ LG, 25, 28.

²⁹ SC, 22, 24—5.

³⁰ DV, 24.

³¹ UR, 9, 10, 21.

³² Declaratio Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas (=NAe), 2.

³³ GS, 62.

³⁴ OT, 22. PO, 19.

³⁵ OT, 22.

duchowym lekarstwem dla ludu Bożego³⁶. Prezbiterzy w sposób systematyczny mają uzupełniać swoją kapłańską wiedzę, korzystając z różnych form studium. Powinni korzystać z dokształcania organizowanego w ramach diecezji, grupy kapłańskiej, np. kursy, wykłady, kongresy itp.³⁷. Wszystkie te wysiłki mają zmierzać do tego, aby wiedza prezbiterów była zawsze aktualna i odpowiadała potrzebom duszpasterskim Kościoła.

3. DZIEDZINY FORMACJI

Kapłaństwo wymaga osiągnięcia pełnej kultury ludzkiej i rozwijania osobowości, „w której na pierwszy plan wysuwają się wartości inteligencji, woli, sumienia i braterstwa”. Wiedza prezbiterów musi być oparta na wiedzy świeckiej. Sobór Watykański II stawia konkretne wymagania. Podstawą studiów filozoficzno-teologicznych są studia humanistyczne i to w zakresie jaki jest wymagany w danym społeczeństwie do przyjęcia na studia wyższe³⁸.

Studia humanistyczne wymagają znajomości języków. Prezbiterzy powinni poznać język łaciński, aby mogli korzystać ze źródeł Objawienia, Ojców Kościoła, nauki teologów, dokumentów Kościoła i głębiej wniknąć w liturgię³⁹. Znajomość języków biblijnych — zwłaszcza greckiego, hebrajskiego — umożliwi głębsze zrozumienie prawd objawionych, tradycji chrześcijańskiej⁴⁰. Pożyteczną a czasem konieczną jest również znajomość języków innych narodów, zwłaszcza wtedy, gdy kapłan obejmuje pracę duszpasterską misyjną lub specjalną. Znajomość języka ułatwia zrozumienie danej kultury, ducha narodu i prowadzi do owocnego dialogu⁴¹.

Prezbiterzy jako słudzy słowa Bożego, mają poznać zasady dykcji, sposób wyrażania myśli i odpowiedni do poziomu kulturalnego ludzi współczesnych, aby forma przekazywania słowa Bożego i posługa liturgiczna była żywa i komunikatywna. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* w oparciu o dekrety soborowe, stawia dalsze wymagania odnośnie formacji kapłanów, wynikające z rozwoju dzisiejszej cywilizacji. Prezbiterzy mają poznać dobrze sztukę i muzykę, zwłaszcza sakralną⁴². Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* podkreśla, że „należy przywiązywać dużą wagę do teoretycznego i praktycznego wykształcenia muzycznego w Seminariach”⁴³, aby tak przygotowani prezbiterzy mogli owocnie służyć ludowi Bożemu i uczyć czynnego uczestnictwa w liturgii. Podobne zalecenie odnosi się do sztuki. Prezbiterzy powinni poznać historię sztuki sakralnej i jej rozwój, oraz zasady, na których mają się opierać dzieła sztuki kościelnej. Prezbiterzy powinni pielęgnować i właściwie konserwować zabytki Kościoła, jak również dawać odpowiednie wskazówki

³⁶ Pontificale Romanum: De ordinatione presbyterorum.

³⁷ PO, 19.

³⁸ RFIS, 60, 65—9, OT, 13.

³⁹ OT, 13.

⁴⁰ M. Banaszek: Ratio studiorum w świetle wymagań Soboru. AK 1967 nr 350—1 s. 190—1.

⁴¹ PO, 10, GS, 56.

⁴² RFIS, 67, SC, 114—6, 118.

⁴³ SC, 115.

artystom, którzy wykonują dzieła sztuki kościelnej⁴⁴. Wiele cennych wskazówek — dotyczących wychowania do pełnego zrozumienia kultury ludzkiej — dostarcza prezbiterom konstytucja *Gaudium et spes*, zwłaszcza rozdział II, omawiając zadania chrześcijan wobec kultury⁴⁵.

Duszpasterz współczesny musi korzystać ze środków masowego przekazu i wszystkich osiągnięć współczesnej techniki. Jest więc sprawą konieczną, aby prezbiterzy umieli się tymi środkami posługiwać i właściwie oceniać ich wartość i użyteczność, tak w odniesieniu do siebie jak i w pracy apostołskiej⁴⁶. Warto zacytować słowa deklaracji *Inter mirifica* obrazującej stosunek Kościoła do zdobyczy techniki: „Kościół przyjmuje i śledzi ze szczególną troską te wynalazki, które odnoszą się przede wszystkim do ducha ludzkiego, a które odstępowały nowe drogi dla przekazywania z największą łatwością wszelkiego rodzaju wskazań, wiadomości i myśli...”. Środki te właściwie użyte oddają rodzajowi ludzkiemu wielką przysługę, jako że wnoszą wiele do odprężenia i ubogacenia oraz szerzenia i umacniania Królestwa Bożego⁴⁷.

Do dalszych wymagań jakie stawia prezbiterom Sobór Watykański II, należy uświadomienie w zagadnieniach społecznych, zwłaszcza swego narodu. Kapłani powinni znać zagadnienia społeczne, zgłębiać ich naturę, wzajemne powiązanie i trudności, szukać właściwego sprawiedliwego ich rozwiązania w świetle praw natury, zdrowego rozumu i Objawienia⁴⁸. Socjologia w pracy duszpasterskiej ma duże znaczenie. Ułatwia prezbiterom zrozumienie wielu zagadnień życia społecznego i zrozumienie potrzeb wspólnoty, której mają służyć. Postęp nauki w dziedzinie pedagogiki i psychologii ułatwia zrozumienie i oddziaływanie na człowieka. Prezbiterzy jako wychowawcy ludu Bożego i poszczególnych jednostek winni być dobrymi pedagogami i psychologami. Sobór stawia w tej dziedzinie wyraźne wymagania. Wychowawcy, którzy z racji swego powołania poświęcają się pracy apostołskiej „winni posiadać konieczną wiedzę i metodę pedagogiczną”⁴⁹.

Studia filozoficzne zmierzają do zdobycia gruntownego poznania człowieka, zagadnień świata i Boga⁵⁰. Współczesna filozofia rezygnuje z dawnego poglądu, że ma charakter czysto spekulatywny, a wysuwa koncepcję egzystencjalną. Filozofia stara się rozwiązać problemy życiowe, dlatego podejmuje zagadnienia dotyczące życia, wolności a szczególnie problemu wiary⁵¹. Ujęcie egzystencjalne i duszpasterskie formacji filozoficznej ma zasadnicze znaczenie dla prezbiterów, albowiem prowadzi do lepszego zrozumienia prawd Bożych i tajemnicy zbawienia, jak również przygotowuje do dialogu ze współczesnym człowiekiem. Filozofia tak ujęta ma duży wpływ na kształtowanie osobowości i światopoglądu kapłańskiego. Wiedzę filozoficzną czerpią prezbiterzy z bogatego dziedzictwa przeszłości, jak również z myśli współczesnych, zwłaszcza tych, które

⁴⁴ Tamże, 122—7.

⁴⁵ GS, 61—2.

⁴⁶ RFIS, 68.

⁴⁷ Decretum de instrumentis communicationis socialis (=IM), 1—2.

⁴⁸ RFIS, 69.

⁴⁹ AA, 30. A. Bengsch: Kapłan w zmieniającym się świecie. AK 1969 nr 365 s. 343—9.

⁵⁰ OT, 15. B. Bejze: Uwagi na temat studium filozofii w Seminariach Duchownych. AK 1967 nr 350—1 s. 198—200.

⁵¹ A. Jankowski, jw. s. 205.

wywierają większy wpływ na społeczeństwo. Prezbiterzy winni także dostrzegać powiązania jakie istnieją między filozofią a aktualnymi problemami życia i tajemnicami zbawienia. Studia historii filozofii mają pomóc prezbiterom do wyrobienia zdrowego sądu o prawdzie, zdolności poszukiwania i rozpoznawania źródeł błędu. Powinni również znać prezbiterzy dyscypliny pokrewne, nauki przyrodnicze, matematyczne itp., unikając jednak kształcenia encyklopedycznego⁵².

Studia teologiczne mają charakter pastoralny. Powierzchnowy obserwator mógłby uważać, że Sobór Watykański II niewiele wnosi nowych myśli do nauki teologicznej. Głębsza analiza wykazuje, że zmiana ta jest bardzo głęboka. Odnowa dokonana się na płaszczyźnie biblijnej⁵³. Na kształtowanie się myśli teologicznej na Soborze wpłynęły zasadnicze nurty odnowy, głównie biblijne, liturgiczne i eklezjologiczne.

W studiach teologicznych na pierwsze miejsce wysuwa się Pismo święte. Studium Pisma świętego jest podstawą i duszą całej teologii. Formacja teologiczna prezbiterów ma swoje oparcie na słowie Bożym, co wykazują wszystkie dekrety, mówiące o formacji prezbiterów. Prezbiterzy mają zdobyć syntezę wiedzy ukazującą tajemnicę zbawienia, poznać zasady egzegezy, najważniejsze zagadnienia z Objawienia Bożego i historii zbawienia, oraz zdobyć teologiczną syntezę całości zagadnień treści objawionej⁵⁴. Tak pojęte studia stają się oparciem życia duchowego prezbiterów i ich nauczania.

Liturgia, która po Soborze jest uważana za jeden z głównych przedmiotów, winna być duszą życia i pracy kapłańskiej. Wiedza liturgiczna nie może mieć tylko charakteru prawniczego, ale należy ją ujmować w aspekcie teologicznym, historycznym a także duchowym i pastoralnym łącznie z innymi dyscyplinami. Prezbiterzy muszą znać zasady odnowy liturgicznej, aby umieli odróżnić to co jest niezmiennne, pochodzące od Boga, od innych elementów podlegających zmianie⁵⁵.

Teologia dogmatyczna odgrywa ogromnie ważną rolę w formacji intelektualnej kapłanów. Dekret o formacji kapłańskiej stawia więc nowe wymagania. W teologii dogmatycznej, należy najpierw uwzględnić tematy biblijne, ukazujące tajemnicę zbawienia jako prawdę zasadniczą. Teologia dogmatyczna ma ukazać również prezbiterom ściśle powiązania z nauką o Kościele i ludzie Bożym. Najważniejsze traktaty, które mają poznać, to traktat o Odkupieniu, sakramentach, zwłaszcza chrzcie i Eucharystii. Drugim wymaganiem w formacji doktrynalnej prezbiterów jest powiązanie prawd dogmatycznych z życiem liturgicznym Kościoła, w którym tajemnice wiary są zawsze obecne, żywe i działające. Trzeci postulat ma charakter bardziej praktyczny, duszpasterski, albowiem zaleca, aby prawdy wiary były przekazywane w sposób dostępny i zrozumiały dla współczesnego człowieka. Ten postulat odnosi się najpierw do wychowawców w seminariach duchownych, fakultetach teologicznych i instytutach, a następnie również do duszpasterzy⁵⁶. Formacja w zakresie teo-

⁵² OT, 14—5, 17. RFIS, 73. A. Jankowski, jw. s. 206. M. Molski: Studium filozofii w Seminariach Duchownych. AK jw. s. 200—3.

⁵³ F. Klostermann, jw. s. 314. A. Jankowski: Dekret Optatem totius ochem dążności Soboru. AK, jw. s. 212. E. Schillebeeckx, jw. s. 145—6.

⁵⁴ OT, 16. RFIS, 78.

⁵⁵ RFIS, 79. SC, 23.

⁵⁶ OT, 16.

logii dogmatycznej ma wyrobić u prezbiterów głębszą wnikliwość w tajemnicę zbawienia, ukazać ich wewnętrzną jedność i odniesienie do rzeczywistości doczesnych, oraz uczyć jak należy rozwiązywać problemy ludzkie w świetle Objawienia.

Z racji duszpasterskich konieczność prowadzenia dialogu z niewierzącymi, braćmi odłączonymi, prezbiterzy winni znać dobrze teologię fundamentalną, która dotyczy przygotowania do wiary, rozumnego oraz życiowego jej uzasadnienia⁵⁷.

Wskazania dekretu o formacji kapłańskiej odnośnie teologii moralnej są bardzo krótkie. Na pierwszy plan Sobór wysuwa ujęcie pozytywne, czyli cnoty, szczególnie miłość i obowiązki powołania. Teologia moralna czerpie również swoje zasady z Pisma świętego, którym ma być karmiona. Wiedza prezbiterów z teologii moralnej ma być uzupełniana przez teologię życia wewnętrznego, zwłaszcza duchowości kapłańskiej i życia według rad ewangelicznych⁵⁸.

Wszystkie inne działy teologii, szczególnie teologia pastoralna, historia Kościoła, prawo kanoniczne, mają być odnowione przez żywą więź z Objawieniem, tajemnicą Chrystusa i w oparciu o naukę o Kościele. Znajomość teologii pastoralnej ukaże prezbiterom teologiczne zasady duszpasterstwa, dzięki którym zbawcza wola Boża będzie w życiu Kościoła wiernie realizowana. Historia Kościoła ma ukazywać jego rozwój w przestrzeni i czasie. Prezbiterzy poznając dzieje Kościoła winni zwrócić uwagę na rozwój wiedzy teologicznej, spraw społecznych oraz opinii i doktryn, które wywierały większy wpływ na życie ludzkie. Winni również dostrzec powiązania czynnika doczesnego z nadprzyrodzonym i przedziwny ich spłót. Tak pojęte studium historii przyczyni się do wyrobienia zmysłu kościelnego⁵⁹. Prawo kanoniczne ma służyć tajemnicy Kościoła. Prezbiterzy poznając zasady prawa i dyscypliny kościelnej, winni pamiętać, że mają one służyć zbawczej woli Bożej i dobru dusz.

Studia prezbiterów mają obejmować wszystkie dziedziny wiedzy, użyteczne do spełnienia zadań duszpasterskich. Sposób i forma przyswajania wiedzy przez kapłanów, winny być dostosowane do potrzeb oraz warunków życia i pracy⁶⁰.

4. STUDIA SPECJALISTYCZNE

Współczesne wymagania stawiane prezbiterom są uwarunkowane stałym postępowaniem kultury i rozwojem społecznym. Stała ewolucja świata, wzrastające zróżnicowanie społeczeństwa, grup społeczno-zawodowych, wymaga od prezbiterów coraz większego zaangażowania i specjalizacji. Specjalizacja ma mieć charakter duszpasterski i zmierzać do wyrobienia u kapłanów zrozumienia potrzeb współczesnego człowieka, tak naturalnych jak i nadprzyrodzonych⁶¹. Studia te mają również przygotować prezbiterów do wykonywania różnych zadań duszpasterskich w ramach duszpasterstwa elitarnego, szczególnego. Studia specjalistyczne mogą być kontynuowane w podwójnej formie. Pierwsza forma dokonuje się w cza-

⁵⁷ RFIS, 79.

⁵⁸ Tamże. OT, 16.

⁵⁹ OT, jw.

⁶⁰ RFIS, 79, 84.

⁶¹ H. K r o m e r: Nowy typ kapłana. W: Nowy obraz, jw. s. 107—8.

się formacji intelektualnej w seminariach duchownych przez praktyki duszpasterskie. Praktyki te obejmują: katechizację, głoszenie kazań, homilii, przygotowanie i prowadzenie obrzędów liturgicznych, zwłaszcza Mszy św., apostołstwo chorych, dzieci zaniedbanych, głuchoniemych itp. Druga forma studium specjalistycznego dokonuje się na odpowiednich fakultetach uniwersyteckich, instytutach, gdzie kapłani mogą osiągnąć odpowiednią wiedzę, łącznie ze stopniem naukowym lub dyplomem. Wobec kapłanów, którzy mają podjąć takie studia, Sobór stawia szczególne wymagania. Mają to być kapłani zdadni ze względu na wiedzę i charakter. Formacja ta nie może być tylko jednostronna, ale powinna uwzględniać potrzeby duszpasterskie i duchowe⁶². Z uchwał Soboru Watykańskiego II wynikają następujące postulaty odnośnie wiedzy intelektualnej kapłanów. Formacja intelektualna zmierza do syntezy wszystkich dziedzin wiedzy w oparciu o tajemnicę zbawienia. Wiedza prezbiterów ma służyć realizowaniu funkcji kapłańskich w Kościele i kształtowaniu osobowości prezbiterów. Musi być oparta o prawdy objawione i rzeczywistość współczesną. Kapłan powinien rozumieć potrzeby ludzkie, znać nową myśl i prądy społeczne oraz kulturalne. Wiedza prezbiterów powinna być wszechstronna, aby ułatwiała dialog i sprawowanie posługi wobec wszystkich ludzi wierzących i niewierzących, braci odłączonych i każdego człowieka. Taką wiedzę zapewniają studia humanistyczne, filozoficzno-teologiczne oraz znajomość zagadnień nurtujących współczesnego człowieka. Nie wystarczy wiedza czysto teoretyczna, lecz z racji potrzeb duszpasterskich, ma to być wiedza o charakterze praktycznym. Potrzeby Kościoła wymagają nowych form duszpasterskich. Rozwijają się specjalne dziedziny duszpasterstwa np. duszpasterstwo zawodowe, elitarne, co wymaga specjalizacji i fachowego przygotowania kapłanów. Należy zatem stwierdzić, że cała formacja intelektualna ma mieć charakter duszpasterski i ma służyć budowaniu Ciała Mistycznego, którym jest Kościół.

III. FORMACJA DUCHOWA PREZBITERÓW

Paweł VI w encyklice *Ecclesiam suam* ujmuje Kościół w dwóch aspektach: *Ecclesia ad extra* i *ad intra*¹. Według tego klucza można uporządkować myśli soborowe. Kardynał Wojtyła we wstępie do dekretów soborowych pisze: „samo ujęcie dekretów od wewnątrz i zewnątrz stwarza analogię do człowieka, który według dwu aspektów siebie określa i urzeczywistnia”². Analogię tę możemy zastosować do ujęcia modelu kapłana. Rozdział o formacji duchowej ma aspekt *ad intra*. Ukazuje wewnętrzną postawę duchową prezbiterów w myśl wskazań Soboru Watykańskiego II. Najogólniej postawę duchową wyrażamy pojęciem świętości, często używanym tak w teologii życia wewnętrznego przed Soborem Watykańskim II, jak również w dekretach soborowych³. Konstytucja *Lumen gentium* w rozdziale piątym omawia powszechne wezwanie wszystkich ludzi do świętości. Motywem zasadniczym dążenia do świętości jest ta-

⁶² OT, 18—20. AG, 16. AA, 25. RFIS, 82, 84—5.

¹ P. Brocardo: *La formazione spirituale*. W: *Il decreto*, jw. s. 247—413.

² K. Wojtyła, jw. s. 11—4.

³ LG, 11, 13, 39—42, 48, 50. PC, 7. PO, 8. OT, 8—12. H. Schuster: *Duchowość kapłanów: Conc.*, jw. 186—193.

jemnica zbawienia i nasz udział w życiu Kościoła. Przez chrzest jesteśmy włączeni w Ciało Mistyczne, którego Głową jest Chrystus — źródło świętości. Tak od strony ontycznej jak i moralnej, wszyscy członkowie Ciała Mistycznego mają obowiązek dążenia do doskonałości zgodnie z powołaniem i darem Bożym.

Kapłani z racji powołania i misji zlecanej przez Chrystusa oraz posługi dla ludu Bożego, powinni obfitować „we wszelkie dobra duchowe”⁴ i stać się wzorem dla wiernych. Obowiązek doskonałości kapłańskiej wynika z powołania, konsekracji i misji; polega na zjednoczeniu z Bogiem, a opiera się na namaszczeniu Ducha Świętego, który upodabnia kapłana do Chrystusa, Proroka, Kapłana, Pasterza. Kapłan ma być szczególnie poświęcony Bogu. Prezbiterzy „poświęceni Bogu nowym sposobem w namaszczeniu przyjęcia święceń, stają się żywymi narzędziami Chrystusa Wiecznego Kapłana, aby mogli kontynuować Jego dzieło”⁵. Konsekracja kapłana jest wewnętrznie związana z misją. Istnieje zatem ścisła więź między konsekracją a posługiwaniem.

Często spotykamy ocenę ujawniającą braki i niewystarczalność w dotychczasowej formacji prezbiterów. Najczęściej stawiane zarzuty stwierdzają, że formacja kapłanów jest inspirowana duchem zakonnym, oderwana od potrzeb świata, oparta na karności, porządku i formalizmie; formacja ta wykazuje brak realizmu w ocenie trudności i życia kapłańskiego⁶. Dawnemu stylowi życia kapłańskiego taka formacja mogła wystarczyć. Obecnie posługa duszpasterska jest bardziej zaangażowana, zróżnicowana, stawia większe wymagania, zwłaszcza wymaga dojrzałości duchowej, odpowiedzialności i większej samodzielności. W oparciu o dekrety Soboru Watykańskiego II omówimy najważniejsze zasady formacji duchowej prezbiterów.

1. KIERUNEK FORMACJI

Formacja duchowa i intelektualna prezbiterów zmierza do wyrobienia duszpasterskiego. Na pierwsze miejsce wysuwa się cel pastoralny formacji, która zmierza do przygotowania Kościołowi dobrych duszpasterzy, „dlatego też wszystkie sposoby formacji duchowej, intelektualnej i dyscyplinarnej winny być harmonijnie skierowane do celu pasterskiego”⁷. Z tej ogólnej zasady wynikają dalsze, które możemy ująć w następującym porządku: jedność i koordynacja całej formacji, personalistyczny jej charakter, kierunek trynitarny, chrystocentryczny i eklezjologiczny formacji duchowej⁸.

W życiu kapłana powinna nastąpić harmonijna synteza między życiem duchowym a wymaganiami działalności zewnętrznej. Tej jedności życia nie osiągną prezbiterzy ani przez zewnętrzną działalność, ani poprzez same praktyki pobożne, lecz przez pełnienie woli Bożej. Wzorem i źródłem takiej jedności jest sam Chrystus, działający zawsze w swoich sługach. Posługa prezbiterów musi być realizowana w ścisłej więzi z Chrystusem, zgodnie z zasadami Ewangelii i posłannictwem Kościoła, w jed-

⁴ LG, 41.

⁵ PO, 12.

⁶ S. Olejnik: Wychowanie do odpowiedzialności. *AK*, jw. s. 137—9.

⁷ OT, 4.

⁸ P. Brocardo, jw. s. 300—37.

ności z biskupem i prezbiterium kapłańskim. Chrystus jest zatem „zasadą i źródłem jedności” życia prezbiterów⁹. Formacja duchowa ma mieć charakter personalistyczny i zmierzać do wyrobienia dojrzałej osobowości kapłana. Formacja osobowości zintegrowanej wymaga uwzględnienia wszystkich cech danej osobowości kapłana tak indywidualnych, jak i społecznych. Prezbiterzy winni szczególnie pielęgnować takie cechy jak: odpowiedzialność, dojrzałość myślenia i działania oraz osobiste zaangażowanie i pełną wolność. Tak osiągnięta doskonałość moralna i dojrzałość osobowa kapłana jest podstawą świętości. Punktem wyjścia i ośrodkiem realizowania doskonałości kapłańskiej jest zawsze zbawcza miłość Boga¹⁰.

Dekrety Soboru Watykańskiego II, a szczególnie dekret *Optatam totius* ukazują kierunek teocentryczny formacji duchowej prezbiterów. Formacja ta ma zmierzać do zażyłej i trwałej łączności z Ojcem przez Syna jego Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym¹¹. Jest to postulat wynikający z chrztu świętego, którego skutkiem jest nasz udział w wewnętrznym życiu Trójcy Przenajświętszej. Sakrament kapłaństwa jeszcze głębiej jednoczy prezbiterów z Bogiem przez udział w realizowaniu zbawczego planu. Cała działalność kapłańska zmierza do pomnożenia chwały Bożej, przez wiarę, nadzieję i miłość¹². Zatem istotą życia duchowego prezbiterów jest zawsze Trójca Przenajświętsza. Do Boga w Trójcy świętej jedynego zbliżamy się przez Jezusa Chrystusa Najwyższego Kapłana. Dlatego życie dla Boga i w służbie Bożej ma przybierać formę coraz dojrzałszego chrystocentryzmu. Łączność z Chrystusem oparta na doskonałej miłości stanowi cechę charakterystyczną duchowości kapłana. Prezbiterzy mają upodobnić się do Chrystusa, żyć Jego duchem a całe życie związać z nim i jego zbawczą misją¹³.

Formacja duchowa prezbiterów, tak w wymiarze społecznym jak i indywidualnym jest ściśle związana z tajemnicą Kościoła, i ma charakter eklezjologiczny¹⁴. Prezbiterzy jako słudzy Chrystusa i ludu Bożego mają coraz lepiej poznawać i coraz pełniej realizować swoje zadania w Kościele. Posługa kapłańska ożywiona duchem miłości pasterskiej i umiłowaniem Kościoła, zmierza do gorliwej posługi apostołskiej, charytatywnej, ekumenicznej i misyjnej, czyli do budowania wspólnoty chrześcijańskiej. Społeczny i służebny charakter posługi kapłańskiej stawia wobec nich szczególne wymagania. Prezbiterów powinien ożywiać duch wyrzeczenia, ofiary, całkowitego oddania Chrystusowi i wiernym, duch ubóstwa i czystości, duch posłuszeństwa¹⁵. Według wymagań Soboru Watykańskiego II, formacja osobowości prezbiterów zmierza do pełnej dojrzałości wewnętrznej i całkowitego oddania się dziełu zbawienia. Siłą zespalającą te dwa wymiary życia kapłańskiego jest wypełnienie woli Bożej na wzór Chrystusa¹⁶.

⁹ PO, 14. RFIS 51. B. Kominek: Ministerium kapłańskie źródłem uświęcenia. Paris 1969 s. 42—55.

¹⁰ S. Smoleński, Wprowadzenie, jw. s. 439—40.

¹¹ OT, 8.

¹² P. Gołębiowski: Szczególna rola ojca duchownego w formacji wewnętrznej alumnów. AK 1967 nr 348—9 s. 102.

¹³ OT, 8, 48. LG, 28. PO, 4—6. RFIS, 44.

¹⁴ S. Smoleński, Wprowadzenie, jw. s. 141. OT, 6. RFIS, 47. P. Brocardo, jw. s. 318—36.

¹⁵ P. Gołębiowski, jw. 102—3. RFIS, 48—50.

¹⁶ PO, 4, 6, 14.

2. FORMACJA OSOBOWOŚCI KAPŁANA W OPARCIU O WARTOŚCI NATURALNE

Kształtowanie osobowości kapłana obejmuje bardzo bogaty zakres zagadnień, od wewnętrznej integracji, poprzez więź z Chrystusem, do relacji międzyludzkich¹⁷. Zatem w formacji osobowości kapłana należy uwzględnić całego człowieka, czyli wszystkie elementy natury ludzkiej, zmysłową i duchową, poznawczą i uczuciową. Wartości naturalne stanowią ważny element duchowości, albowiem łaska nie burzy natury, lecz ją suponuje i uzupełnia.

Sobór Watykański II ukazuje pozytywną wartość ciała ludzkiego i stworzeń, a to z racji pochodzenia od Boga i dzieła zbawienia¹⁸. Przyjęcie przez Chrystusa natury ludzkiej, przyczyniło się do odkupienia i spokrewnienia z bytem duchowym, a nawet z samym Bogiem, co znajdzie pełen wyraz w zmartwychwstaniu. Znaczenie ciała ludzkiego i wartości ziemskich podkreśla również dzieło uświęcenia. Wszystkie łaski sakramentalne otrzymujemy przez znaki zewnętrzne, a uświęcenie dokonuje się w ciele, które staje się żywą świątynią Boga i mieszkaniem Ducha Świętego. Prezbiterzy powinni zatem pielęgnować wartości ludzkie i oceniać dobra stworzone jako dary Boże. Przebywając w świecie, niech jednak zawsze wiedzą, że według słów Pana, Nauczyciela naszego, nie są ze świata¹⁹.

Drugim ważnym zadaniem zmierzającym do osiągnięcia pełnej osobowości jest dążenie do osiągnięcia dojrzałości uczuciowej. W doskonaleniu życia duchowego, musi się dokonać proces eliminacji, aby dobra niższe nie stały się przeszkodą do osiągnięcia wartości wyższego rzędu. Konstytucja soborowa *Gaudium et spes*, przestrzega przed naruszeniem hierarchii wartości. „Jeśli bowiem zburzycie hierarchię wartości, pomiesza się dobro ze złem, poszczególni ludzie i ich grupy, zwracają uwagę na własne sprawy a nie sprawy drugich”²⁰. Również dekret o posłudze i życiu kapłanów, zachęca do eliminacji wrażeń zmysłowych²¹, aby nie stały się przeszkodą w realizowaniu posługi pasterskiej. Kultura zmysłów wymaga zatem podporządkowania wartości zmysłowych, wartościom duchowym i nadprzyrodzonym. Dzięki ascezie zmysłów, uwaga kapłana jest bardziej skupiona, osobowość pogłębiona a działanie bardziej zintegrowane.

Ważnym zagadnieniem w formacji duchowej kapłana jest właściwe korzystanie, należyta konsumpcja powszechnych środków przekazywania myśli. Możemy podać trzy zasady właściwego korzystania z tych dóbr. Do nich należy umiejętne dokonywanie wyboru, selekcji tego wszystkiego, co działa na zmysły w sposób ujemny. W tym kierunku idą wskazania Kościoła. Pius XII w *Miranda prorsus* pisze: „Każdy słuchacz radiowy ma szczególnie obowiązek dokonywania troskliwej selekcji programu; nie może dopuszczać do tego, aby audycje rozbrzmiewały bez wyboru w mie-

¹⁷ OT, 8. PO, 14. M. D. Chenu: Rola księży w cywilizacji uprzemysłowionej. *Conc.*, jw. 205—6.

¹⁸ AG, 19. GS, 9, 11, 31, 37, 61. PO, 17, 22. IM, 9, 12. AA, 27, 29. GS, 1.

¹⁹ PO, 17. S. Kunowski: Potrzeby programowe pedagogicznego kształcenia alumnów. *Znak* 1968 nr 355 s. 65—76.

²⁰ GS, 37.

²¹ PO, 22.

szkaniach, lecz wpuszczać je jako dobrego przyjaciela, którego z rozwagą się zaprasza". Takiej selekcji wymaga dekret *Inter mirifica*"²². Drugą zasadą korzystania ze środków masowego przekazu myśli to umiejętne przyjmowanie treści tak, aby ustrzec się konformizmu w myśleniu i sądzeniu, co stanowi duże niebezpieczeństwo, tak dla kapłana jak i wiernych. Zdrowie duchowe wspólnoty wiernych, wspólnoty kapłańskiej i poszczególnych jednostek, w dużym stopniu zależy od utrzymania równowagi między potęgą techniczną środków przekazywania myśli a osobistą zdolnością właściwego regulowania ich odbioru. Współczesna reklama podsuwa kapłanom coraz to nowe treści, tak że ich osobowość może się stać bezkrytycznym konsumentem tych wartości. Dlatego zdrowe życie duchowe domaga się zachowania umiaru a nawet rezygnacji, jeżeli środki te przeszkadzają w pielęgnowaniu życia modlitwy, realizowaniu miłości bliźniego i pasterskiej posługi.

W pracy nad wyrobieniem duchowym ważną rolę spełniają dobroć serca, łagodność, czystość. Wszystkie te środki podkreślają prymat wartości duchowych. W katalogu cnót właściwych kapłanowi, podanych przez dekret *Presbyterorum ordinis* są wymienione szczególnie te, które mają duży wpływ na opanowanie strony uczuciowej kapłana. Do nich należą: dobroć serca, szczerość, ogłada towarzyska, w rozmowach skromność połączona z miłością²³. Zewnętrznym przejawem panowania nad popędami, zwłaszcza gniewem jest łagodność, która wprowadza w życie uczuciowe umiar i opanowanie.

Bardzo ważną rolę w opanowaniu uczuć spełnia czystość, czyli celibat kapłański²⁴. W kształtowaniu duchowości kapłańskiej spełnia on doniosłą rolę, albowiem stwarza odpowiedni klimat duchowy do rozwoju wiary, nadziei i miłości, oraz pełnego oddania się posłudze kapłańskiej. Celibat kapłański ma charakter religijny, czyli jest podjęty z motywu miłości Boga i Kościoła. W tak pojętym celibacie, kryje się wartość odkupienia, przykładu i totalnej miłości. W celibacie kapłańskim tkwi siła odkupienia. Na mocy dogmatu obcowania świętych, dobrowolnie podjęte wyrzeczenie dopomaga słabym do dźwigania się z upadku i wyprasza łaskę wytrwania. Celibat kapłański ukazuje współczesnemu człowiekowi, który często wątpi w możliwość zachowania czystości, że jest rzeczą możliwą opanowanie popędu seksualnego. Celibat jest także wyrazem totalnej miłości. Prezbiterzy wyrzekają się nawet dozwolonych uczuć zmysłowych, aby lepiej i pełniej poświęcić się mogli służbie Bożej i wiernych. Tak pojęte wyrzeczenie, przyczynia się do pełnego rozwoju duchowości kapłańskiej.

Formacja osobowości kapłana pod względem intelektualnym, została omówiona w rozdziale drugim. Z kształtowaniem umysłu wiąże się jednak zagadnienie odpowiedzialności. Odpowiedzialność wynika z właściwego oceniania wartości i zadań, a zmierza do działania. Odpowiedzialność zatem jest skutkiem wyrobionego światopoglądu. Powołanie kapłańskie ma charakter społeczny i wymaga od prezbiterów pełnego zaangażowania²⁵. To oddanie sprawie posługi apostołskiej i odpowiedzialność stanowi istotny rys ich kapłańskiej osobowości. Poczucie odpowiedzialności

²² IM, 2, 4, 9—13.

²³ PO, 3.

²⁴ LG, 42. PO, 8, 16. OT, 10.

²⁵ OT, jw. LG, 8.

prezbiterów wymaga świadomości, „że od wartości własnych poglądów, przekonań, ideałów i działań, mających je realizować, zależy dobro innych ludzi i indywidualnej osoby”²⁶. Odpowiedzialność kapłańska jest zatem skierowana nie tylko do osobistej formacji, ale również ku wspólnocie kapłańskiej i wiernych²⁷. Poczucie odpowiedzialności sprawia, że każda posługa kapłańska skierowana do drugiego człowieka, osiągnie możliwie najwyższe walory, zabezpieczy właściwe proporcje między odpowiednim poziomem stopy życiowej a bezinteresownością posługi. Dużą rolę w wychowaniu do odpowiedzialności, spełnia dialog, który przyczynia się do wzajemnego zaufania, życzliwości i troski o dobro jednostki i społeczności²⁸.

Ważne zadanie w formacji osobowości kapłana przypada woli. Wolność jest podstawą powołania kapłańskiego. W niej wyraża się dojrzałość personalistyczna²⁹. Wychowanie do właściwie pojętej wolności, rozpoczyna się w formacji seminaryjnej. Już w czasie formacji przygotowawczej do kapłaństwa alumni uczą się stopniowo kierować sobą, aby przyzwyczaili się zarazem korzystać rozsądnie z wolności, samodzielnie i ochoczo działać. Wychowanie do wolności wymaga karności i osobistego zdyscyplinowania³⁰. W kształtowaniu silnej woli można wskazać na pewne cechy, mianowicie zdolność podejmowania inicjatywy, samodzielność, stanowczość, wytrwałość, umiejętność panowania nad sobą i wierność zasadom. Świadomość pełnego zaangażowania w tajemnicę zbawienia, przynagla prezbiterów do podejmowania pracy apostołskiej z własnej inicjatywy³¹. Dzięki tej inicjatywie, stają się jakby fermentem we wspólnocie wiernych i bodźcem wszelkiej działalności apostołskiej. Drugą cechą woli zaleconą przez dekret o formacji kapłańskiej jest samodzielność. Życie kapłańskie, a zwłaszcza posługa, wymaga dużej samodzielności. W swej działalności prezbiterzy są wprawdzie uzależnieni od zaleceń biskupa, wskazań Kościoła i ogólnych zasad duszpasterskich, jednak na odcinku realizowania swych zadań, muszą podejmować stanowcze i roztropne decyzje. Formacja kapłańska zmierza zatem do wyrobienia zdrowego sądu i decyzji. Samodzielność wymaga tak kształtowania umysłu jak i woli. Kapłan powinien osiągnąć samodzielność myślenia. W tym celu należy szeroko otworzyć umysł prezbiterów na zdrową myśl współczesną, prądy kulturalne, zwłaszcza te, które wywierają głębszy wpływ na społeczeństwo. Ta konfrontacja myśli współczesnej z prawdami wiary w formacji kapłana przyczyni się do owocnego dialogu ze światem współczesnym³².

Drugim czynnikiem wyrobienia samodzielności jest dojrzałość decyzji, która rozwija się w czasie formacji seminaryjnej i zmierza do świadomego, roztropnego i z zupełną wolnością podjętego życia kapłańskiego, a w realizowaniu posługi pasterskiej pomaga przewycięzać trudności i chroni przed zniechęceniem. Świadoma decyzja podjęcia trudnej i od-

²⁶ S. Gerstmann: Wprowadzenie do psychologii osobowości. Warszawa 1968 s. 180—1.

²⁷ OT, 5, 11.

²⁸ J. Pytel: Czynniki wychowawcze. AK 1967 nr 350—1 s. 155—6.

²⁹ H. Gulbinowicz: Wychowanie do wolności. AK, jw. s. 149—50. S. Olejnik, jw. s. 137—42.

³⁰ OT, 11.

³¹ PO, 3.

³² OT, 9, 11, 15. S. Piotrowski: Asceza życia kapłańskiego wobec techniki współczesnej. AK 1966 nr 345 s. 221—33.

powiedzialnej pracy kapłańskiej, wymaga stanowczości. Stałość ducha, zdolność podejmowania rozsądnych decyzji, to cnoty szczególnie zalecane prezbiterom przez dekret o formacji kapłańskiej³³.

W procesie realizowania postanowień ważną cechą jest wytrwałość. Stałość ducha pozwala na przełamanie wszelkich trudności na jakie napotyka realizacja zadań kapłańskich. Wyrazem silnej i zdyscyplinowanej woli jest panowanie nad sobą. W procesie podejmowania postanowień ważną rolę spełniają motywy szlachetne, zwłaszcza chwała Boża i dobro Kościoła. Natomiast w procesie realizowania postanowień opanowanie samego siebie pobudza do wyrzeczenia, ofiary i zapomnienia o sobie. Kapłan musi być zdecydowany na rezygnację nawet z pozytywnych wartości, np. dóbr materialnych, życia rodzinnego, godziwej rozrywki, aby całkowicie poświęcić się dziełu zbawienia. Nie może to być tylko rezygnacja z konieczności, ale musi być przemyślana i świadomie podjęta decyzją i to z motywów nadprzyrodzonych. W tak pojętej decyzji przyjęcia kapłaństwa, przejawia się umiłowanie daru Bożego, jako cennej wartości kształtującej osobowość kapłana i jego działalność. Dojrzała osobowość prezbiterów przejawia się również w wierności zasadom. Działalność prezbiterów w swych różnych przejawach tworzy łańcuch czynności, które muszą być zespolone jednym głównym celem. Takie podporządkowanie wszystkich czynności jednej idei przewodniej, osiągają prezbiterzy, wypełniając wiernie wolę Bożą³⁴. Prezbiterzy w świetle wiary karmionej Bożą lekturą mogą pilnie badać znaki woli Bożej i poruszenia Jego łaski w różnych wydarzeniach życia i w ten sposób stawać się z dnia na dzień coraz bardziej gotowymi do pełnienia swego posłannictwa³⁵.

3. ROLA WARTOŚCI NADPRZYRODZONYCH W FORMOWANIU OSOBOWOŚCI KAPŁANA

W kształtowaniu duchowości kapłana zmierzającego do świętości konieczne są dary nadprzyrodzone³⁶. Motywy dążenia do świętości zostały omówione we wstępie tego rozdziału. Podstawą świętości prezbiterów jest zjednoczenie z Bogiem przez Chrystusa. To nadprzyrodzone zjednoczenie ma swój początek i źródło w konsekracji chrztu świętego. Przez święcenia prezbiteratu następuje jeszcze głębsze, sakramentalne, ontologiczne zjednoczenie z Chrystusem, Najwyższym Kapłanem. Mocą święceń kapłan staje się narzędziem i współpracownikiem w Jego zbawczej misji. Sakramentalna i ontologiczna więź z Chrystusem wymaga upodobnienia się do niego w sposobie życia, czyli formacji chrystocentrycznej. Dekret *Optatam totius* w rozdziale o formacji duchowej kapłanów, mówi o głębokiej przyjaźni i upodobnieniu do Chrystusa³⁷. Kapłani, którzy przez święcenia zostają zjednoczeni z Chrystusem Kapłanem „niech także stylem całego życia nauczą się przylgnąć do Niego jako przyjaciela”³⁸. Postawa prezbiterów winna być zawsze aktywna, a przez ciągły wysiłek, poszukiwanie, zmierzać do trwałego zjednoczenia. Najskuteczniejszym sposobem tego

³³ OT, 3, 6, 9, 11.

³⁴ RFIS, 48. PO, 6. LG, 39, 41. GS, 35.

³⁵ PO, 18.

³⁶ LG, 11, 13, 32, 39—42, 48. PO, 8, 12—3.

³⁷ S. Smoleński, Wprowadzenie, jw. s. 439—40. OT, 2, 7—8. F. Macharski: Formacja duchowa. AK 1967 nr 348—9 s. 83—90.

³⁸ OT, 8.

zjednoczenia jest oparcie całej formacji na tajemnicy zbawienia. *Mysterium salutis* stanowi ośrodek i źródło świętości kapłańskiej³⁹.

Sobór Watykański II podaje konkretne środki zjednoczenia kapłanów z Chrystusem. „Niech nauczą się szukać Chrystusa w wiernym rozważaniu Pisma świętego, w czynnym uczestnictwie w tajemnicach Kościoła, a przede wszystkim w Eucharystii i Bożym oficjum; niech szukają w biskupie, który ich posyła, i w ludziach, do których są posłani, szczególnie w biednych, maluczkich, chorych, grzesznikach i niewiernych”⁴⁰. Tekst ten stanowi zasadniczy program formacji duchowej kapłana.

Jedność z Chrystusem osiągają prezbiterzy przez rozważanie słowa Bożego i życie liturgiczne — jak mówi dekret o formacji — „w czynnym uczestnictwie w świętych tajemnicach Kościoła”⁴¹. Można zatem nazwać formację duchową kapłana duchowością liturgiczną. Liturgia skupia całe dobro duchowe Kościoła, samego Chrystusa, jego słowo, Chleb żywy, który jest źródłem życia duchowego⁴².

Ważną rolę w zjednoczeniu z Chrystusem spełnia słowo Boże. Przez słowo objawione Ojciec spotyka się z nami, prowadzi dialog miłości, zapewnia stałą swą obecność wśród nas. Przez czytanie i rozważanie Pisma świętego, zwłaszcza Ewangelii, prezbiterzy poznają coraz głębiej Jezusa Chrystusa w jego tajemnicy zbawienia. Słowo Boże jest zatem szczególnym znakiem więzi z Bogiem⁴³. Zadaniem słowa Bożego jest budzenie i ożywianie wiary, tak aby mogła kształtować całe życie prezbitera. Dzięki zaś wierze, kapłan wsłuchuje się w głos Boży i otwiera swą duszę na prawdę. Wiara staje się zatem objawem hołdu składanego Bogu i pierwszym aktem kultu. Kapłan przez wiarę jednoczy się z Bogiem, przyjmuje jego prawdę i oddaje się zupełnie woli Bożej⁴⁴. Wiara zrodzona przez słowa Ewangelii jest podstawą i ogniwem łączącym kapłana z tajemnicą Odkupienia. Przez wiarę łączy się kapłan z tajemnicą paschalną i przeżywa udział w męce i zmartwychwstaniu Chrystusa. Dzięki wierze kapłan poddaje się zbawczej woli Chrystusa i urzędowi nauczycielskiemu Kościoła, wyrzekając się własnej autonomii intelektualnej. Kapłan wyrzeka się również autonomii moralnej przez przyjęcie z wiarą wskazań i rad ewangelicznych Chrystusa, zwłaszcza przykazania miłości. Przez wiarę kapłan łączy się także z tajemnicą zmartwychwstania Pańskiego i to w znaczeniu psychologicznym, albowiem dzięki wierze otrzymuje prawdziwą wolność dzieci Bożych i w znaczeniu ontologicznym, ponieważ przez wiarę ma udział w tajemnicy zmartwychwstania. Wiara jednoczy prezbiterów z Chrystusem szczególnie przez Kościół. Obecność ich w Ciele Mistycznym jest owocem wiary, czerpie siłę uświęcającą z wiary i przez wiarę prowadzi do zmartwychwstania. Wiara jest również fundamentem wszelkiej wspólnoty i jedności ludu Bożego. Wiara Kościoła, wspólnoty wiernych jest nieomylna, trwała, żywa i różnorodna. Dzięki łasce Bożej darom i charyzmatom Ducha Świętego, także wiara prezbiterów powinna posiadać wszystkie przymioty potrzebne do własnego uświęcenia i budo-

³⁹ LG, 3, 5. SC, 7.

⁴⁰ OT, 8.

⁴¹ Tamże.

⁴² F. Klostermann, jw. s. 333. SC, 14—7. OT, 5.

⁴³ DV, 21. S. Czerwicki: Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii. W: SW II. Poznań 1968 s. 32.

⁴⁴ PO, 4, 15, 18. DV, 25—6. SC, 48.

wania wspólnoty chrześcijańskiej. Słowo Boże jest zatem istotną treścią życia duchowego prezbiterów i wiernych. „Tak wielka zaś tkwi w słowie Bożym moc i potęga, że jest ono dla Kościoła podporą i siłą żywotną, a dla synów Kościoła utwierdzeniem wiary, pokarmem duszy oraz źródłem czynnym i stałym życia duchowego”⁴⁵.

Dalszym środkiem zjednoczenia kapłana z Chrystusem jest Eucharystia. Ojcowie Soboru dokonali głębokiej syntezy w ujęciu słowa Bożego i Eucharystii. Ma to doniosłe znaczenie dla życia duchowego prezbiterów i wiernych. Formacja duchowa kapłanów kształtuje się głównie w oparciu o słowo Boże i Eucharystię. Słowo Boże prowadzi do Eucharystii i pozwala prezbiterom głębiej i owocniej przeżywać sakramentalną obecność Chrystusa⁴⁶. Codziennie sprawowana ofiara eucharystyczna powinna stanowić centrum całego życia prezbiterów i z tego niewyczerpanego źródła czerpać powinni nadprzyrodzoną moc dla swego życia duchowego i apostołskiej pracy. Uczestnicząc w uczcie sakramentalnej, w ofierze Mszy świętej, „źródle i szczycie całego życia chrześcijańskiego”⁴⁷, prezbiterzy w szczególny sposób uczestniczą w miłości Chrystusa swego Mistrza⁴⁸. Życie liturgiczne, zwłaszcza Eucharystia, nie tylko pozwala uczestniczyć w miłości Chrystusa, ale jest źródłem osobistej nadziei i miłości kapłańskiej. Kościół jako wspólnota chrześcijańska ma charakter eschatologiczny, czyli żyje nadzieją zbawienia. Nadzieja kapłańska zmierza do dobra przyszłego, do oglądania Boga, Dobra najwyższego, które jest trudne, ale możliwe do osiągnięcia. Siłą nadziei jest żywy udział w tajemnicy zbawienia, przez życie liturgiczne. Sobór upomina kapłanów, „aby mieli pełną świadomość, że nadzieja Kościoła i zbawienia dusz są im powierzone”⁴⁹. Nadzieja kapłańska wypływa z misji jaką mają spełnić w Kościele. Kapłani „przez żywą i mocną nadzieję”, mogą pocieszać i wspierać wiernych na drodze do zbawienia⁵⁰, czerpać siłę do wytrwania w przeciwnościach życia i pracy pasterskiej. Prezbiterzy dzięki nadziei stają się wolni od więzów bogactwa i trosk codziennych a mogą całkowicie poświęcić się szerzeniu Królestwa Bożego⁵¹.

Życie eucharystyczne jest dla kapłana źródłem miłości. Istnieją szczególne więzy między życiem eucharystycznym a miłością kapłańską. Chrystus w czasie ostatniej wieczerzy ustanowił Najświętszy Sakrament, aby w nim na całe wieki utrwalić ofiarę krzyżową, a Kościołowi powierzyć pamiątkę swej śmierci, zmartwychwstania, sakrament miłosierdzia, znak jedności, węzeł miłości. W aspekcie pionowym Eucharystia stanowi węzeł miłości jednoczący kapłana z Chrystusem. Jest to dar pierwszy i najważniejszy⁵². Dekret o formacji i życiu kapłańskim, zgodnie z duchem Pisma świętego stwierdza, że ma to być miłość zażyłej przyjaźni. Kapłan przyjmując ofiarowaną przez Boga przyjaźń, odpowiada na nią miłością bezinteresownego oddania. Ma to być miłość trwała, szcera i czynna. W

⁴⁵ DV, 21.

⁴⁶ OT, 4—5, 14.

⁴⁷ LG, 11.

⁴⁸ RFIS, 52.

⁴⁹ H. Buxakowski: Szczególnie aktualne wymogi formacji liturgicznej alumnów. AK 1967 nr 350—1 s. 232—45. W. Schenk: Formacja liturgiczna. AK, jw. 246—52.

⁵⁰ OT, 13.

⁵¹ PO, 2, 17. AA, 4.

⁵² PO, 6. AA, 8. SC, 47. LG, 42.

aspekcie poziomym, Eucharystia jest siłą jednoczącą wspólnotę wiernych i prowadzi do wszystkich dzieł miłości i wzajemnej pomocy⁵³. Troska o wspólnotę wiernych jest szczególnie powierzona prezbiterom. To oni mają „prowadzić wszystkich do zjednoczenia w miłości”, ale najpierw sami muszą spełnić nakaz Chrystusa „miłością braterską nawzajem się miłujcie”⁵⁴. O istocie doskonałości kapłańskiej stanowi zatem miłość, tak w aspekcie pionowym jak i poziomym. Miłość jest węzłem doskonałości, wypełnieniem prawa, źródłem siły apostołskiej i świadectwem przyjścia Chrystusa. „Aby zaś miłość jak nasienie dobre, wzrastała w duszy i wydała dobre owoce”, powinna być stale ożywiana⁵⁵. W życiu duchowym kapłana miłość „kieruje wszystkimi środkami uświęcenia, formuje je i prowadzi do celu. Stąd też miłość zarówno do Boga, jak do bliźniego jest znamieniem prawdziwego ucznia Chrystusowego”⁵⁶.

Dalszym środkiem ożywiającym miłość i pogłębiającym przyjaźń kapłana z Chrystusem jest modlitwa. Sobór Watykański II w dekrecie *Presbyterorum ordinis* i *Optatam totius*, zaleca ćwiczenia duchowne praktykowane przez Kościół, ale w odpowiedni sposób przystosowane do życia i pracy prezbiterów. Do ćwiczeń duchowych zawsze aktualnych w formacji duchowej prezbiterów, dekrety zaliczają obok słowa Bożego i życia liturgicznego, modlitwę wewnętrzną, sakrament pokuty, lekturę dzieł ascetycznych, nabożeństwo do NMP. Sobór podaje kilka zasad mających na celu ożywienie modlitwy kapłańskiej⁵⁷. Ćwiczenia duchowe muszą być obficie karmione słowem Bożym i zmierzać do rozważania i pogłębienia prawdy objawionej. Forma i sposób modlitwy powinny być dostosowane do rozwoju psychicznego, duchowego, warunków życia i pracy kapłańskiej. Nie wystarczy samo wypełnienie ćwiczeń, ale kapłani powinni dążyć do wyrobienia ducha modlitwy. Życie duchem modlitwy prowadzi do praktykowania wiary, nadziei i miłości, czyli oparcia całego życia prezbiterów na fundamencie teologicznym. Dzięki żywej modlitwie, prezbiterzy umacniają swe powołanie i znajdują skuteczny środek do ożywienia gorliwości apostołskiej. Ostatnie napomnienie przestrzega prezbiterów przed niebezpieczeństwem dwóch skrajności: formalizmu i tylko uczuciowego zaangażowania w życie modlitwy⁵⁸. W formacji duchowej prezbiterów, ważne zadanie spełnia oficjum brewiarzowe. Modlitwa brewiarzowa wiąże życie eucharystyczne z modlitwą i pracą codzienną prezbiterów. „Chwałę i dziękczynienie, które składają sprawując Eucharystię, prezbiterzy rozciągają na różne godziny dnia, odmawiając brewiarz”⁵⁹. Przez modlitwę brewiarzową kapłani modlą się do Boga w imieniu całego Kościoła, a nawet całego świata. Stają się głosem Kościoła wielbiącym Boga w imieniu całego świata⁶⁰.

Miłość kapłańska ożywiona aktami modlitwy, łaski sakramentalnej, zmierza do wiernego wypełnienia woli Bożej, czyli objawia się w sposobie życia i w czynach. Obowiązki kapłańskie, sumiennie wykonane, są

⁵³ OT, 6, 8. PO, 2, 13. AA, 8.

⁵⁴ PO, 9.

⁵⁵ PO, 15.

⁵⁶ LG, 42.

⁵⁷ OT, 8. PO, 12, 14, 18. DV, 25. S. Miecznikowski: Sobór o życiu modlitwy kapłanów i kleryków. AK 1967 nr 348—9 s. 90—8.

⁵⁸ OT, 8.

⁵⁹ PO, 5.

⁶⁰ PO, 14. OT, 8. SC, 83—5, 99.

również środkiem uświęcenia⁶¹. Celem, do którego zmierza posługa prezbiterów jest chwała Boża i dobro duchowe wiernych. „Chwała Boża polega na tym, że ludzie świadomie i dobrowolnie i z wdzięcznością przyjmują dzieło Boże dokonane w Chrystusie, oraz ukazują je w całym swoim życiu”⁶². Prezbiterzy wierni swym obowiązkom, wyrabiają w sobie usposobienie ducha dzięki któremu są zawsze gotowi szukać nie swej woli, ale woli tego, który ich posłał⁶³. Kapłan odnajduje Chrystusa w ludzie Bożym, któremu służy, zwłaszcza w biednych, chorych, nieszczęśliwych⁶⁴. Jest to nowy akcent myśli soborowej ukazujący harmonijną syntezę życia duchowego i posługi kapłańskiej. Kapłan zjednoczony z Chrystusem sakramentem prezbiteratu, działający *in persona Christi* jako żywe narzędzie Chrystusa powinien całym życiem do Niego się upodobnić.

Dążenie prezbiterów do miłości doskonałej bierze początek z nauki i przykładu Chrystusa i stanowi wybitny znak Królestwa niebieskiego. Prezbiterzy jako umiłowani uczniowie i słudzy Chrystusa, starają się upodobnić do niego w sposobie życia, co skłania ich do pielęgnowania rad ewangelicznych, w sposób sobie właściwy. W ascezie minionego czasu uważano, że rady ewangeliczne można praktykować w życiu zakonnym. Sobór Watykański II ukazuje nowy aspekt tego zagadnienia, podkreśla charakter pozytywny celibatu, ubóstwa i czystości. To ujęcie wiąże rady ewangeliczne z formacją osobowości kapłańskiej i społecznym charakterem posługi. Praktyka czystości, ubóstwa i posłuszeństwa ma być pomocą do wypełnienia posługi kapłańskiej i pełniejszego zaangażowania w życie Kościoła. Rady ewangeliczne są zatem szczególnym darem o charakterze społecznym i apostołskim, przyczyniają się do realizowania dzieła zbawienia⁶⁵.

Czystość kapłańska czyli celibat, podjęty z motywu osobistej przyjaźni z Chrystusem i miłości pasterskiej, wysuwa się w dekretach soborowych na pierwsze miejsce przed posłuszeństwem i ubóstwem. W czystości o charakterze religijnym realizuje się najpełniej całkowite oddanie się Bogu i zaangażowanie w służbę zbawienia. Celibat ma znaczenie w osobistej formacji duchowej, albowiem uzdalnia do pełnego realizowania miłości i wyraża niepodzielną miłość do Chrystusa. Celibat ma przede wszystkim charakter społeczny. Sobór Watykański II widzi w celibacie znak i pobudkę duszpasterskiej miłości i źródło wszelkiej płodności duchowej⁶⁶. Celibat jest wprawdzie rezygnacją z pozytywnych wartości życia rodzinnego, ale na rzecz pełnego oddania posłudze ludu Bożego. Celibat staje się w życiu kapłana znakiem szczególnego oddania Kościołowi i posiada znaczenie eschatologiczne, znaku wskazującego ostateczny sens życia. Te myśli nie wyczerpują bogactwa treści jakie się kryje w charyzmacie czystości kapłańskiej, ale ukazują jak ważną rolę spełnia celibat w formacji duchowej i pastoralnej kapłana.

Drugą radą ewangeliczną o szczególnym znaczeniu dla życia duchowego kapłana jest posłuszeństwo. Na pierwszym miejscu chodzi o posłu-

⁶¹ PO, 12—3. LG, 41.

⁶² PO, 2.

⁶³ Tamże, 15.

⁶⁴ Tamże, 8.

⁶⁵ Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae (=PC), 1. LG, 42.

⁶⁶ PO, 8, 16. OT, 10. LG, 42. PC, 1, 12. P. Brocardo, jw. s. 3 338—58. W. Półtańska: Wychowanie do celibatu. AK 1967 nr 350—1 s 158—63. S. Wójcik: Celibat kapłański. HD 1968 nr 37 s. 197—210.

szeństwo woli Ojca Niebieskiego i to w postawie szczerzej pokory i gotowości do posługi⁶⁷. Wola Ojca jest realizowana w tajemnicy zbawienia przez Jego Syna Jezusa Chrystusa. Wypada zatem, aby kapłan „który razem z Chrystusem ukrzyżowanym pragnie mieć udział w budowaniu Ciała Jego, nie tylko uczył się przyjmować krzyż, lecz także pokochać oraz brać na siebie chętnie i z pasterską gorliwością wszelkie trudy potrzebne do wypełnienia misji apostołskiej”⁶⁸. Posłuszeństwo o charakterze teocentrycznym, powinno się objawiać w konkretnym posłuszeństwie wobec papieża, biskupów i każdej władzy kościelnej. Posłuszeństwo prezbiterów ma być jednak podjęte z pełną wolnością i odpowiedzialnością, jest owocem świadomego poddania swej woli pod autorytet wyższy, przyjęty z czcią religijną i miłością, jest również skutkiem dużej dojrzałości duchowej. Motywem posłuszeństwa musi być zawsze wewnętrzne przekonanie — wymogi sumienia kapłańskiego i pobudki nadprzyrodzone. Posłuszeństwo władzy kościelnej, a zwłaszcza swemu biskupowi, jest także środkiem zjednoczenia się z Chrystusem.

Trzecią radą ewangeliczną, kształtującą duchowość prezbitera, jest ubóstwo⁶⁹. Ubóstwo kapłańskie ma swoją gruntowną podbudowę w soborowej nauce o Kościele ubogich⁷⁰. Ubóstwo całego Kościoła a szczególnie ubóstwo prezbiterów ma udział w ubóstwie Chrystusa, który będąc bogatym stał się dla nas ubogim, abyśmy zostali ubogaceni jego ubóstwem⁷¹. Zbawcze i ubogacające nas ubóstwo Chrystusa polega na zrzeczeniu się tych uprawnień, które mu przysługiwały z tytułu jego Bóstwa. Wyrazem tak pojętego ubóstwa był fakt, że przyjął postać sługi i wyniszczył samego siebie. To wyniszczenie i oddanie się sprawie zbawienia jest istotnym elementem ubóstwa kapłańskiego. Sobór ukazuje zatem ubóstwo jako dobrowolne wyniszczenie podjęte z motywów nadprzyrodzonych miłości Chrystusa i miłości pasterskiej do ludu Bożego. Tak pojęte ubóstwo obejmuje nie tylko wyrzeczenie dóbr materialnych, ale dobrowolnie i bezinteresownie podjętą pracę dla dobra Ciała Mistycznego Kościoła. Ubóstwo ma również charakter ubogacający, podkreśla prymat wartości nadprzyrodzonych nad doczesnymi, zbawienia nad szczęściem doczesnym.

Kończąc rozważania o osobowości duchowej kapłana w duchu soborowym możemy stwierdzić, że duszą tej osobowości ma być zjednoczenie z Chrystusem przez wiarę, nadzieję i miłość. Wszystkie inne elementy duchowości kapłańskiej są ożywione, kierowane, ustawiane w kręgu tego zasadniczego bieguny.

4. FORMACJA SPOŁECZNA PREZBITERÓW

Formacja duchowa prezbiterów w oparciu o wartości naturalne i nadprzyrodzone zmierza do życia społecznego, czyli ma charakter eklezjologiczny. Prezbiterzy żyją w sercu Kościoła, celem jego budowania. Zadaniem formacji duchowej jest wychowanie prezbiterów do życia we współ-

⁶⁷ OT, 9. PO, 7, 15. LG, 3, 37, 42, 46. RFIS, 49.

⁶⁸ PO, 8, 15. OT, 11.

⁶⁹ PO, 17. AG, 3, 5. ChD, 12. LG, 8, 41—2. PC, 13. GS, 37, 72, 88. W. Miziołek: Duch ubóstwa w życiu kapłańskim według Soboru Watykańskiego II. *HD* 1968 nr 37 s. 7—12.

⁷⁰ PO, 16. A. Setlak: Ubóstwo ewangeliczne w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II. *Studia Warmińskie* 1971 t. VIII s. 115 nn.

⁷¹ OT, 9. PO, 2, 6, 8. GS, 1—4. RFIS, 58. P. Brocardo, *jw.* s. 390—410.

nocie ludu Bożego i wspólnocie prezbiterium kapłańskiego. Świadome przeżywanie wspólnoty i jedności braterskiej budzi większe zainteresowanie sprawą Kościoła, pogłębia świadomość własnej osobowości oddanej posłudze wiernych, ożywia poczucie odpowiedzialności za dzieło zbawienia i zapał do pracy apostołskiej. Kontakt prezbiterów z ludźmi — na wzór Jezusa Chrystusa, który dokonał dzieła zbawienia przebywając wśród nas — ma przyczyniać się do właściwego rozpoznania znaków czasu, oceniania wydarzeń w świetle ewangelii i słusznego interpretowania różnych sytuacji i okoliczności życia ludzkiego⁷². Wiąż prezbiterów z Chrystusem i Kościołem dokonuje się poprzez biskupów. Jedność prezbiterów z biskupem można rozważać w potrójnym aspekcie. W aspekcie teologicznym, biskupów i prezbiterów łączy wspólnota święceń i posługi. W aspekcie społecznym wiąż prezbiterów z biskupem stanowi znak jedności z ludem Bożym i Chrystusem. Wspólnota parafialna poprzez prezbiterów, wspólnota diecezjalna poprzez biskupów a cała wspólnota Kościoła przez papieża, jednoczy się z Chrystusem-Głową Ciała Mistycznego i stanowi jeden Kościół ożywiony wiarą, nadzieją i miłością. Wiąż prezbiterów z biskupem, rozważana w aspekcie duchowym jest warunkiem kapłańskiej świętości i jedności z Chrystusem⁷³. Wiąż ta jest oparta na wzajemnym szacunku, miłości braterskiej, współpracy, zaufaniu i posłuszeństwie.

W ramach wspólnoty Kościoła, z racji swych święceń i posługi, prezbiterzy tworzą wspólnotę kapłańską, prezbiterium. W wykonywaniu posługi kapłańskiej, przypadają prezbiterom różne zajęcia i obowiązki, ale łączy ich jedna wspólna idea, miłość Kościoła. Oprócz teologicznych racji dążenia do jedności życia i działania, należy uwzględnić racje społeczne, wynikające z warunków współczesnej cywilizacji⁷⁴. Następuje coraz większe zbliżenie ludzkości, współpraca w różnych dziedzinach życia, ale i coraz większe zagrożenie w rozwoju osobowości i życiu moralnym. Prezbiterzy mogą unikać tych niebezpieczeństw i nadążać za postępem kultury, tworząc wspólnotę kapłańską, opartą na miłości braterskiej, zatroskaną o życie duchowe, intelektualne oraz owocność posługi pasterskiej. Wspólnota kapłańska zmierza do dobra Kościoła, jedności prezbiterium kapłańskiego i osobistego dobra. Życie wspólnoty kapłańskiej oparte na miłości braterskiej ma charakter znaku, który pociąga ludzi do Chrystusa i świadczy o jedności całej wspólnoty chrześcijańskiej⁷⁵. Zgodne i harmonijne życia kapłanów wywiera pozytywny wpływ na parafię, ukazuje życie w duchu ewangelicznej miłości, przyczynia się do budzenia nowych powołań kapłańskich i zakonnych oraz tworzenia wszelkich form życia wspólnego dla potrzeb duszpasterskich⁷⁶. Sobór Watykański II zachęca do tworzenia różnych form wspólnot kapłańskich zmierzających do pogłębienia życia duchowego i intelektualnego, wzajemnej pomocy, unikania niebezpieczeństw mogących wyniknąć z samotności. Paweł VI w encyklice o celibacie, podkreśla znaczenie jedności i przyjaźni kapłań-

⁷² PO, 7.

⁷³ W. Miziołek: *Teologia duchowości kapłańskiej*. Warszawa 1969 (maszynopis) s. 1969.

⁷⁴ OT, 9. S. Wójcik: *Caritas sacerdotalis*. HD 1968 nr 37 s. 135—45.

⁷⁵ W. Miziołek. jw. s. 141.

⁷⁶ PO, 8. 12. Paweł VI: Encyklika o celibacie kapłańskim. *Acta Apostolicae Sedis* 59(1969) s. 657—92.

skiej, jako środka ułatwiającego zachowanie celibatu. Prezbiterzy powinni pielęgnować gościnność, troszczyć się o potrzebujących, chorych, strapionych, zbyt obciążonych pracą.

Miłość kapłańska nie może ograniczyć się tylko do spraw zewnętrznych, ale ma być skierowana również do życia duchowego. Szczególną troską należy otoczyć prezbiterów, którzy przeżywają trudności, zniechęcenie, a nawet opuścili szeregi kapłańskie. Prezbiterzy winni im spieszyć z pomocą, okazywać życzliwość i dobroć serca. Duch wspólnoty obejmuje całe prezbiterium diecezjalne, ale najbardziej przejawia się we wspólnocie życia w ramach parafii, współpracy sąsiedzkiej, dekanalnej, więzi kursowej. Formy życia wspólnego mogą być różne, ale zawsze istotną siłą wiążącą są takie wartości duchowe jak: miłość, modlitwa i wszelka współpraca⁷⁷. Duch wzajemnej miłości to istotny czynnik zespalaający wspólnotę prezbiterów. Braterska miłość ożywiająca prezbiterium przyczynia się do zacierania różnic wynikających z temperamentu, uzdolnień, czy wieku. Dekret o posłudze i życiu kapłańskim daje w tym względzie szczegółowe wskazania. Kapłani starsi powinni otaczać szczególną troską młodszych swych współpracowników. Troska ta powinna się ujawniać w braterskim przyjęciu, pomocy, zrozumieniu i popieraniu zdrowej inicjatywy. Natomiast kapłani młodszy, powinni okazywać starszym szacunek, korzystać z ich doświadczenia i zgodnie z nimi współpracować⁷⁸.

Drugim bardzo ważnym czynnikiem łączącym wspólnotę kapłańską jest modlitwa. Różne formy modlitwy, a szczególnie wspólna modlitwa brewiarzowa, rekolekcje, dni skupienia, mają pogłębiać ducha pobożności i kapłańskiej współpracy. Prezbiterzy winni pielęgnować tzw. cnoty społeczne, szczególnie szczerłość ducha, grzeczność w postępowaniu, w rozmowach skromność połączoną z miłością⁷⁹. Te wszystkie wyżej wymienione wartości uzdalniają prezbiterów do realizowania osobistej doskonałości, spełniania we wspólnocie prezbiterium kapłańskiego zadań duszpasterskich i troski o lud Boży.

Prezbiterzy żyją w jedności z ludem Bożym. Postawa wewnętrzna prezbiterów oparta na dojrzałej osobowości i głębokim zjednoczeniu z Chrystusem, prowadzi do pełnego oddania Kościołowi. Stosunek prezbiterów w odniesieniu do wiernych jest oparty na założeniach teologicznych, wspólnocie kapłaństwa powszechnego, co zostało omówione w pierwszym rozdziale. Teraz należy stwierdzić jak w myśl tych ogólnych założeń, winien się kształtować stosunek kapłanów do wiernych, czyli jaka powinna być duchowa postawa wobec laikat. Prezbiterzy z racji święceń i przez swoją posługę mają być wychowawcami wiernych, prowadzić z nimi dialog oparty na szacunku i miłości braterskiej. Ma to być obecność podobna do obecności Chrystusa wśród ludzi, obecność posługi⁸⁰, ojcowska i pasterska, pełna szacunku i miłości. Prezbiterzy winni popierać godność osoby ludzkiej. Misterium zbawienia skierowane jest do osoby ludzkiej, stworzonej, odkupionej, przez Boga, która w swej pełni i całości z ciałem i duszą, z sercem, sumieniem, z myślą i wolą ma osiągnąć pełnię doskonałości w Chrystusie⁸¹.

⁷⁷ ChD, 30. PO, 8.

⁷⁸ OT, 11.

⁷⁹ PO, 6, 9, 19.

⁸⁰ GS, 12.

⁸¹ GS, 17. PO, 9.

Obecność prezbiterów w ludzie Bożym musi zatem być oparta na uznaniu godności osób świeckich, ich życzeń i kompetencji, poszanowaniu wolności, popieraniu wszelkich inicjatyw i właściwego im udziału w życiu wspólnoty chrześcijańskiej⁸².

Postawa prezbiterów zmierza przede wszystkim do ich dobra duchowego, co mocno akcentuje dekret *Presbyterorum ordinis*: „Niech prezbiterzy w duchu wiary odkrywają różnorodne charyzmaty świeckich ..., niech je z radością uznają i z troskliwością popierają”⁸³. Osobiste dary i charyzmaty wiernych, przez troskliwą współpracę prezbiterów, mają doprowadzić wszystkich do zjednoczenia w miłości, „miłością braterską nawzajem się miłujcie w okazywaniu czci jedni drugim uprzedzając” (Rz 12,10).

Praca wśród wiernych jest dla kapłana sprawą jego pełnego rozwoju. Prezbiterzy otrzymują od wiernych wiele łask duchowych w ramach „obcowania świętych”, albowiem Kościół jest społecznością modlitwy, ofiary i błogosławieństw⁸⁴. Pełnię swej osoby osiąga prezbiter w miłości pasterskiej. Miłość pasterska jest duszą całej działalności prezbiterów. Duszpasterstwo w każdej postaci jest owocem miłości zbawczej Chrystusa, realizowanej w Kościele, szczególnie przez posługę prezbiterów⁸⁵. Ten dar miłości jest pierwszy i najważniejszy. On kieruje wszystkimi środkami uświęcenia i posługi duszpasterskiej oraz wyzwala ofiarność i zdolność do poświęcenia na wzór Mistrza⁸⁶, aby wszystkich pozyskać dla Chrystusa. Owocem tej miłości jest postawa służebna. Służba ta jest przedłużeniem roli służebnej samego Chrystusa, jako posługi zbawienia. Sięga w głąb duszy ludzkiej i obejmuje wszystkich ludzi. Umiłowanie człowieka w jego prawdzie wewnętrznej winno być siłą żywotną całej działalności duszpasterskiej.

Ojcowska postawa miłości, wymaga jednak, aby uniknąć skrajności, zbytniego popopolitowania się i sztywności. Bliskość powinna przejawiać się w dobroci, miłości, gotowości do poświęceń. Z drugiej strony prezbiterzy powinni zachować powagę, siłę ducha, stanowczość w karceniu zła, błędu, obojętności. Miłość prezbiterów różni się od zwykłej ludzkiej miłości, ponieważ ma to być miłość nadprzyrodzona tak w swoich motywach, jak i w swoim źródle.

IV. DUSZPASTERSKA FORMACJA KAPŁANA

Sobór Watykański II miał wybitnie charakter duszpasterski¹. Taki kierunek ukazują prawie wszystkie dekryty soborowe skupiające się wokół konstytucji *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*. Praca Soboru miała na celu odnowę Kościoła *ad intra* i działalność apostolską *ad extra*, zmierzającą do zbawienia całej ludzkości². Dekryty soborowe nie podają goto-

⁸² PO, jw.

⁸³ PO, jw. W. Miziołek, jw. s. 180.

⁸⁴ K. Wojtyła, jw. s. 14.

⁸⁵ LG, 42.

⁸⁶ K. Wojtyła: Wychowanie do służby Kościoła. AK 1967 nr 350—1 s. 220.

¹ F. Klostermann, jw. s. 303—413. M. Pellegrino: Studio e scienza pastorale. W: I sacerdoti, jw. s. 1012—34. A. Mayer, G. Baldanza, jw. s. 479—511.

² K. Wojtyła, Wychowanie, jw. s. 220—1.

wego programu duszpasterskiego, co jak zaznacza Bernard Lambert, wydaje się być paradoksem. Jednak na podstawie dokumentów soborowych, można wypracować doskonały program duszpasterski aktualny na dzisiejsze czasy. Konstytucja *Lumen gentium* ukazuje życie Kościoła w głębokiej jedności z tajemnicą zbawienia, a realizowanie jej dokonuje się w Ciele Mistycznym Kościoła przez cały lud Boży. Jest to istotny element duszpasterskiej działalności Kościoła. Konstytucja *Gaudium et spes*, jak wskazuje sam tytuł, ma charakter ściśle pastoralny; omawia działalność Kościoła w świecie współczesnym, podejmując bardzo szeroko tematykę, poczynając od zagadnień osobowości człowieka aż po sprawy międzynarodowe. Dekret *Ad gentes* ukazuje charakter misyjny Kościoła, a dekret *Unitatis redintegratio* podaje zasady prowadzące do jedności chrześcijan. Zadania duszpasterskie w Kościele omawiają dekrety: *Christus Dominus* o pasterskich zadaniach biskupów, *Presbyterorum ordinis* i *Optatam totius* o działalności duszpasterskiej prezbiterów. Na przykładzie wymienionych dokumentów, ukazuje się duszpasterski charakter Soboru Watykańskiego II. Choć Sobór nie opracował specjalnie dokumentu duszpasterskiego, nakreślił jednak doskonały program pracy duszpasterskiej w okresie posoborowej odnowy Kościoła³.

Na tle duszpasterskich zadań Kościoła, łatwiej zrozumiemy rolę jaką mają do spełnienia w ludzie Bożym prezbiterzy, dlatego „cała formacja kapłańska winna być nacechowana duchem duszpasterskim”⁴. Aspekt pastoralny winien być uwydatniony we wszystkich dyscyplinach, zwłaszcza w formacji duchowej i intelektualnej. W oparciu o dogmatyczne podstawy kapłaństwa, wyrobienie duchowe i intelektualne, możemy podać podstawy formacji duszpasterskiej prezbiterów.

1. PODSTAWY FORMACJI DUSZPASTERSKIEJ W ŚWIETLE DEKRETÓW SOBÓRU WATYKANSKIEGO II

Jak cała formacja kapłańska tak i formacja duszpasterska jest oparta na tajemnicy zbawienia. Obecność Chrystusa w Kościele przez tajemnicę zbawienia, zawsze aktywna, jest istotą działalności apostołskiej. Wszyscy wierni przez powszechne kapłaństwo, uczestniczą w tej tajemnicy i mają czynnie realizować swe zadanie w ludzie Bożym. Szczególne zadania i to na mocy specjalnego powołania, mają do spełnienia w Kościele prezbiterzy. Oni to zostali przez Chrystusa powołani do realizowania dzieła zbawienia, przez kapłańską posługę⁵. Duszpasterskie zadania prezbiterów istnieją w ścisłym powiązaniu z nauką o Kościele⁶. Obecność Kościoła, jak i prezbiterów, znajdują swój wyraz w trzech podstawowych elementach: świadectwo (*kerygma*), wspólnota (*koinonia*) i służba (*diakonia*).

Najważniejszym zadaniem prezbiterów jest niesienie ludzkości światła Ewangelii przez posługę słowa i świadectwo życia. Prezbiterzy przeżywając osobiście tajemnicę paschalną, mają szczególnie wtajemniczać w nią lud, który jest im powierzony. Swym codziennym zachowaniem ukazują wiernym i niewiernym, katolikom i niekatolikom oblicze urzędu praw-

³ B. Lambert: Nowe kierunki duszpasterstwa. W: Nowe oblicze, jw. s. 228—41.

⁴ RFIS, 94.

⁵ OT, 8, 9, 14, PO, 16, 22, LG, 28.

⁶ LG, 28. OT, 8.

dziwie kapłańskiego i pasterskiego i we wszystkim dawać winni świadectwo prawdy i życia ⁷.

Posługa prezbiterów zmierza do budowania Ciała Mistycznego Chrystusa, wspólnoty chrześcijańskiej. Lud Boży żyje we wspólnotach, przede wszystkim diecezjalnych i parafialnych i w nich świadczy o Chrystusie tak w życiu wewnętrznym wspólnoty, jak i na zewnątrz wobec wszystkich ludzi ⁸. Jest on gromadzony przez posługę słowa, jednoczony i ożywiany przez życie sakramentalne, szczególnie Eucharystię, a przez pasterską posługę prezbiterów zmierza do osiągnięcia pełnej dojrzałości duchowej i społecznej. Wspólnota ludu Bożego umacnia się wewnątrz przez jedność z Biskupem. Więź, która łączy biskupa z prezbiterami i wiernymi, jest znakiem jedności z całym Kościołem ⁹. Wspólnota Kościoła zmierza do jedności wszystkich chrześcijan i zbawienia całej ludzkości, co ujawnia się w duchu ekumenicznym i misyjnym.

Obecność Kościoła w świecie i prezbiterów w ludzie Bożym ma charakter służebny. Jest to główny postulat Soboru Watykańskiego II odnośnie formacji prezbiterów ¹⁰. Prezbiterzy, jak mówi dekret o formacji kapłańskiej, „nie są przeznaczeni do panowania i zaszczytów, ale poświęcają się całkowicie na służbę Bogu, oraz posługę duszpasterską” ¹¹. Cała osobowość kapłana ma być ukształtowana w duchu posługi, co wymaga osobistego samozaparcia i wyrzeczenia. Posługa ta jest przedłużeniem roli służebnej samego Chrystusa, a jest darem i owocem Ducha Świętego ¹². Służebna obecność kapłana w ludzie Bożym wymaga szczególnej duchowej postawy gorliwości, szacunku dla człowieka i troski o powierzone dusze. Prezbiterzy winni troszczyć się szczególnie o rozwijanie miłości i gorliwości pasterskiej ¹³. Wszystkie środki duszpasterskiej posługi, służące dziełu zbawienia, są owocem miłości Chrystusa realizowanej w kościele przez posługę kapłanów ¹⁴. Gorliwość pasterska jest dla prezbiterów darem Bożym najważniejszym, albowiem kieruje całą działalnością duszpasterską, wyzwala ofiarność i poświęcenie dla braci i sprawia, że stają się sługami wszystkich potrzebujących. Do dalszych warunków skutecznej posługi kapłańskiej należy szacunek dla każdego człowieka, współpraca i braterski dialog. Z troski o lud Boży wynika również konieczność ciągłego pogłębiania wiedzy teoretycznej i praktycznej ¹⁵.

2. DUSZPASTERSTWO OTWARTE

Zainteresowanie i działalność kapłana nie mogą być ograniczone do parafii czy diecezji. Jest wyraźnym życzeniem Soboru Watykańskiego II, aby biskupi i kapłani żyli i pracowali dla całego Kościoła. Świadomość odpowiedzialności za wspólnotę Kościoła jest zagadnieniem od którego zależy funkcjonowanie i działanie apostołskie Kościoła. Uczeń Chrystusa nie może być obojętny na problemy współczesnej ludzkości. Do jakiego

⁷ LG, jw.

⁸ AG, 37.

⁹ E. Schillebeeckx: Nowy typ kapłana. W: Nowy obraz, jw. s. 104.

¹⁰ K. Wojtyła, Wychowanie, jw. s. 221—4.

¹¹ OT, 9, 18.

¹² K. Wojtyła, Wychowanie, jw. s. 220—5.

¹³ OT, 19.

¹⁴ K. Wojtyła, Wstęp, jw. s. 14.

¹⁵ LG, 42. OT, 19.

świata zwraca się prezbiter, duszpasterz jako sługa Kościoła określa Sobór w słowach: „Ma więc Sobór przed oczyma świat ludzi, czyli całą rodzinę ludzką wraz z tym wszystkim, wśród czego on żyje, świat będący na widowni historii rodzaju ludzkiego, naznaczony pomnikami jego wysiłków, klęsk i zwycięstw, świat, który — jak wierzą chrześcijanie — z miłości Stwórcy powołany do bytu i zachowywany, popadł wprawdzie w niewolę grzechu, lecz został wyzwolony przez Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, po złamaniu potęgi złego, by wedle zamysłu Bożego doznał przemiany i doszedł do pełni doskonałości”¹⁶. Do tego świata zwraca się Kościół świadomy swej misji wobec niego. Kościół ten kroczy drogą odnowy wewnętrznej i jest świadomy swej misji na zewnątrz. Encyklika *Ecclesiam suam* ukazuje nam Kościół skierowany do współczesnego świata, ogarniający swą działalnością całą ludzkość i wszystkie dziedziny życia. Kościół realizuje swoją zbawczą misję w świecie szczególnie przez posługę prezbiterów¹⁷. Kapłan duszpasterz musi właściwie zrozumieć swą obecność w świecie. Tak jak żyje w sercu Kościoła, wydzielony dla posługi, ale nie odłączony¹⁸, żyje również wśród świata, na losy którego nie może być obojętny, ale ma prowadzić braterski dialog.

Zadaniem prezbitera jest niesienie ludzkości światła Ewangelii, dostarczania zbawczych sił, aby „osoba ludzka mogła być zbawiona a ludzkie społeczeństwo odnowione”. Wszystkie sprawy ludzkie, „człowiek w swej jedności i całości z ciałem i duszą, z sercem i sumieniem, z umysłem i wolą”¹⁹, stały się ośrodkiem zainteresowania Kościoła, troski duszpasterskiej prezbiterów. Sobór określając swoją misję wobec świata ustawił ją w pozycji służby, w duchu braterstwa, szacunku dla autonomii, współpracy. Chce służyć nie mając żadnych ambicji doczesnych, chęci panowania.

Otwarta postawa wobec świata wymaga głębokiej kultury duchowej. Dekret o posłudze i życiu kapłanów ostrzega przed dwiema skrajnościami: izolowaniem i upodobnieniem się do świata. Jedno i drugie paraliżuje dialog²⁰.

Postawa otwarta prezbiterów wyraża się również w trosce o nowe formy duszpasterzowania, ich aktualność i dostosowanie do potrzeb. Przykład takiej postawy daje Sobór Watykański II, który ukazuje nowe formy pracy duszpasterskiej Kościoła. Posługa prezbiterów powinna być zawsze aktualna, przystosowana i realizowana zgodnie z zaleceniami Kościoła²¹. Obecność kapłana w świecie i w Kościele nie jest tylko obecnością ofiarnika Eucharystii, lecz obecnością, w której przez całe życie i posługę prezbiterzy realizują dzieło zbawienia, które im zostało powierzone. Wyrzeczenie pracy zawodowej, politycznego stanowiska, ma ułatwić prezbiterom ich oddanie się wszystkim ludziom. Prezbiterzy nie mogą zamykać się w kręgu rodzinnym czy społecznym, czy tylko w czynnościach kultu, ale powinni podjąć każdą formę działalności, która przyczynia się do dobra ludzi, zwłaszcza duchowego²².

¹⁶ GS, 2.

¹⁷ K. Wojtyła, Wychowanie, jw. s. 221.

¹⁸ PO, 3.

¹⁹ GS, 3.

²⁰ PO, jw.

²¹ OT, 19. ChD 8, 9, 21, 27, 35, 38. L. Jeżowski: Zdobywcze nowoczesnej techniki jako uwarunkowanie pracy duszpasterskiej. HD 1968 nr 37 s. 150—5.

²² H. Kromer, jw. s. 107.

Obecna stała ewolucja świata, wzrastające zróżnicowanie społeczeństw, grup społeczno-zawodowych, wymaga od prezbiterów coraz większego rozwoju ich specjalizacji. Specjalizacja ma mieć głównie charakter duszpasterski, to jest zmierzać do tego, aby rozumieli problemy duchowe jakie wyłaniają się przed świeckimi²³. Apostolska działalność prezbiterów musi być oparta o aktualne problemy i wiedzę. W trosce o nowe i skuteczne formy działania, należy wykorzystać nowsze zdobycze wiedzy pedagogicznej, psychologicznej i socjologicznej, zgodnie z duchem Kościoła²⁴. Nie może dziś istnieć duszpasterstwo bez czynnego udziału laikatu. Kapłan o postawie otwartej stara się współpracować z wiernymi i popierać każdą inicjatywę. Dekret o apostołstwie świeckich, zwłaszcza w trzecim rozdziale, ukazuje różne dziedziny apostołstwa i różne formy apostołstwa²⁵.

Postawa otwarta prezbiterów to duch katolicki, obejmujący swym zasięgiem parafię, diecezję, kraj, całego Kościoła i całej ludzkości²⁶.

3. WSPÓLPRACA PREZBITERÓW Z BISKUPEM

Dogmatyczne więzy biskupa z kapłanami, podane w dokumentach soborowych²⁷, omówiono przy teologicznych podstawach kapłaństwa. Prezbiterzy wraz z biskupem stanowią wspólnotę hierarchiczną, zmierzającą do posługi ludowi Bożemu przez ewangelizację, posługę sakramentalną i pasterską. Sobór mocno podkreśla, że celów duszpasterskich kapłan nie osiągnie pracując samotnie, ale musi istnieć harmonijna współpraca wszystkim kapłanów z biskupem. Prezbiterzy choć otrzymują święcenia z rąk biskupa na równi z biskupem są posłani przez Chrystusa. Między biskupem a prezbiterami istnieje wspólnota tego samego posłannictwa, oraz uczestnictwa w misji zbawczej Chrystusa²⁸. Biskup jest obecny we wspólnocie wiernych przez prezbiterów. Na tej płaszczyźnie obowiązuje kolegalność, która jest uzasadniona teologicznie, a nie prawniczo. Wspólnota oparta jest na relacji — ojciec, brat, przyjaciel — ze strony biskupa; synowie, przyjaciele, pomocnicy, współpracownicy, doradcy, bracia — ze strony kapłanów²⁹. Te relacje są wyrażone w oparciu o zadania duszpasterskie i więź sakramentalną. Sobór podkreśla szczególnie te więzy prezbiterów z biskupem, które godziłyby harmonijnie w hierarchiczną strukturę Kościoła z kolegalnością. Kolegalność nie pomniejsza autorytetu biskupa, lecz przyczynia się do pogłębienia zaangażowania księży. Taka forma kontaktu jest oparta na życzliwym dialogu i konsultacji, nie znosi posłuszeństwa, lecz pogłębia poczucie odpowiedzialności prezbiterów za Kościół. Całe prezbiterium diecezjalne stanowi wspólnotę o charakterze pastoralnym, aby na mocy święceń dzieło zbawcze realizować. „Wszyscy kapłani związani są węzłami głębokiego braterstwa i tworzą jedną rodzinę³⁰. Wiąż ta ma również cel apostołski. Prezbiterzy mają się wzajemnie wspierać w posłudze i realizowaniu wszystkich zadań duszpasterskich³¹.

²³ Tamże.

²⁴ OT, 20.

²⁵ AA, 9—22.

²⁶ OT, 20.

²⁷ PO, 7, 10. LG, 28. ChD, 28.

²⁸ PO, 2, 7, 12. LG, 28.

²⁹ PO, 7, 5. LG, 28. ChD, 16, 28.

³⁰ LG, 28.

³¹ ChD, 28.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów, mówiąc o współpracownikach biskupa rezydencjalnego, wymienia kapłanów, którzy tworzą senat biskupi: kapitułę, zespoły konsultorów, a szczególną uwagę zwraca na radę duszpasterską. Radzie przewodniczy biskup. W skład rady wchodzi specjalnie dobrani księża, zakonnicy i świeccy. Zadaniem tej rady jest bardzo pilne śledzenie i przemyślenie wszystkiego, co ma związek z duszpasterskimi pracami oraz wyciąganie z tego praktycznych wniosków³². Praca rady duszpasterskiej ma więc ogromne znaczenie i budzi nadzieję, że wspólnie przemyślane i podjęte próby usprawnienia działalności duszpasterskiej przyniosą dobre skutki. Ma to szczególne znaczenie przy poszukiwaniu nowych form duszpasterstwa. Rady duszpasterskie sprawnie działające dopomogą biskupom do bardziej wnikliwego poznania życia diecezji i poszczególnych działów duszpasterstwa.

Dekret *Christus Dominus* mówi o radzie kapłańskiej, powołanej przez Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*. Dekret zawiera tylko ramowe wytyczne tej nowej instytucji, konkretyzującej niejako pewien rodzaj kolegalności na szczeblu diecezjalnym. Rada kapłańska ma reprezentować prezbiterium i wspomagać biskupa w zarządzaniu diecezją. Rada może mieć również duży wpływ na pracę duszpasterską diecezji. Do dalszych współpracowników biskupa dekret zalicza duchowieństwo diecezjalne, księża przeznaczonych do pracy ponadparafialnej, do grup elitarnych lub specjalnej działalności³³. Do współpracowników biskupa należą w szczególności proboszczowie. Ich trosce powierzona jest część diecezji, gdzie budują wspólnotę kościoła parafialnego w ścisłej łączności z diecezją i całym Kościołem. Przez proboszczów i ich współpracowników spełnia się ogólne zadanie Kościoła, tworzenie wspólnoty wiary nadziei i miłości, wspólnoty dojrzałej, apostołskiej i misyjnej w parafii. Tak więc przez posługę biskupa, proboszcza i prezbiterów, Kościół cały jest obecny w parafii, tworząc jedność czyli wspólnotę Ciała Mistycznego³⁴.

4. WSPÓLPRACA PREZBITERÓW Z LAIKATEM

Prezbiterzy zjednoczeni z ludem przez powszechne kapłaństwo mają służyć ludowi³⁵. Duszpasterskie zadania prezbiterów zmierzają do tworzenia i umacniania wspólnoty przez posługę. Potrójna funkcja prezbiterów została omówiona w rozdziale pierwszym. Należy tylko przypomnieć, że funkcje te odgrywają rolę zasadniczą w kształtowaniu wspólnoty wiernych³⁶. Kardynał L. G. Suenens stwierdza, że „nie może być mowy o gotowym modelu kapłana jutra w służbie ludu Bożego”³⁷. Pod wpływem Ducha Świętego rodzą się nowe inspiracje, a powiązania prezbiterów z życiem stawiają również swoje wymagania. Prezbiterzy jednak muszą pamiętać, że pracy, którą mają powierzoną, nie wykonują sami. Jest to praca do wykonania przez wszystkich członków Ciała Mistycznego. Niewłaściwa jest postawa prezbitera, który uważa, że może sam wszystko wy-

³² PO, 8, 16—7. LG, 8.

³³ ChD, 25—35.

³⁴ Paulus VI: Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, 6 VIII 1966. W: Posoborowe prawodawstwo kościelne. Zeszyt 1. Wyd. E. Sztafrowski. Warszawa 1969 s. 35—77. ChD, 28.

³⁵ ChD, 30.

³⁶ L. J. Suenens: Kapłan w służbie ludu Bożego. AK 1961 nr 365 s. 412—20.

³⁷ PO, 4—6.

konać, że sam jest podmiotem działania duszpasterskiego a wierni są tylko przedmiotem³⁸. Cały Kościół jest podmiotem realizowania siebie w zbawczej działalności w świecie. Kościół urzeczywistnia się tak na płaszczyźnie ogólnoświatowej, diecezjalnej, jak i parafialnej. Postawa duszpasterza wyrażona w słowach: „teraz będę proboszczem w tej parafii, więc wszystkie obowiązki duszpasterskie spoczną na mnie”, musi ulec zmianie. Cała wspólnota spełnia polecenie Chrystusa, że ma być w świecie *sacramentum salutis, misterium unitatis*. Winna zatem dążyć do świętości; „dawać świadectwo o Bogu i Jego zbawieniu, które nam dał w Jezusie Chrystusie”.

Kościół ma się urzeczywistniać najpierw w parafii. Podmiotem działania duszpasterskiego jest cała parafia, ale funkcje w niej są podzielone. Prezbiterzy wykonują dla całej parafii określone posługi i zadania, sobie tylko właściwe i mają rolę kierowniczą, koordynacyjną. Prezbiterzy muszą wysuwać inicjatywę, pobudzać wiernych, organizować i angażować do współpracy całą wspólnotę. Wierni zajmują stanowisko pomocnicze nie tylko w tym znaczeniu, że kapłan im zaleca co mają wypełniać. Świeccy nie chcą być bierni. Współpraca jest czymś więcej aniżeli wykonywaniem poleceń. Świeccy posiadają znajomość danego problemu i swój punkt widzenia konieczny do właściwego rozwiązania problemu³⁹. Między prezbiterami a ludem konieczny jest wzajemny dialog, aby znaleźć uzasadniony punkt widzenia i właściwe rozwiązanie. Tak więc podmiotem pracy duszpasterskiej jest nie tylko kapłan, ale cała parafia. Trzeba zjednać do współpracy samodzielnych, odpowiednich i aktywnych ludzi⁴⁰. Posługa prezbiterów ma się przyczynić do rozwoju i dojrzałości świeckich⁴¹. Choć prezbiterzy są nauczycielami, to jednak razem z ludem są najpierw uczniami Pana, co stanowi źródło jedności. Prezbiterzy są wychowawcami wspólnoty⁴². Ponieważ dzieło zbawienia dokonuje się we wspólnocie ludu Bożego, prezbiterzy mają prowadzić wspólnotę do „jedności w miłości”⁴³. W trosce o jedność prezbiterzy muszą godzić różne poglądy, które grożą jedności, bronić wiernych przed błędami i troszczyć się o wspólne dobro. Jak zaznaczono, cała wspólnota jest podmiotem duszpasterstwa i cała wspólnota wychowuje. Można to zauważyć w dobrze pod względem duszpasterskim zorganizowanej parafii, jak cała wspólnota wpływa pozytywnie na życie duchowe, a nawet na życie codzienne wiernych. Wspólnota ma charakter „funkcji macierzyńskiej”, a spełnia bardzo ważne zadanie przez „miłość, modlitwę, przykład i dzieła pokuty”. Tak jak Chrystus, jak Kościół, jest „światłem dla świata”, tak wspólnota stanowi zbawcze narzędzie, przez które niewierzącym zostaje wskazana droga do Chrystusa i jego Kościoła⁴⁴.

Prezbiterzy są również wychowawcami poszczególnych jednostek, grup społecznych. Zadaniem ich jest doprowadzić wiernych do „ukształtowania swego własnego powołania”⁴⁵, dojrzałości chrześcijańskiej, do sa-

³⁸ L. J. Suenens, jw. s. 412.

³⁹ A. Müller: Duszpasterstwo według Soboru Watykańskiego II. W: Kapłan-Prezbiter, jw. s. 53—9.

⁴⁰ PO, 9. LG, 37.

⁴¹ A. Müller, jw. s. 26.

⁴² E. Marcus, jw. s. 347—52.

⁴³ PO, 6, 9.

⁴⁴ PO, 9.

⁴⁵ PO, 6.

modzielnego odszukania woli Bożej, miłości bliźniego i wypełnienia obowiązków wobec społeczności ludzkiej⁴⁶.

Stosunki między prezbiterami a laikatem z racji ich zmiennych warunków życia, muszą stale ulegać refleksji i przemianom. Z jednej strony należy przewyciężyć postawę klerykalizmu, chęci panowania, rządzenia, postawy zamkniętej a ustawić się na pozycji służby; z drugiej strony usuwać postawę bierną, laicyzm, obojętność, a pobudzać wiernych do zaangażowania i odpowiedzialności. Tak więc wszyscy mają z odpowiedzialnością służyć wspólnej sprawie zbawienia.

5. DUSZPASTERSTWO POZIOME I PIONOWE

Dekret *Presbyterorum ordinis* mówi o działalności duszpasterskiej w bardzo ogólnym zarysie. Zbierając myśli soborowe zawarte w innych dokumentach, mamy pełniejszy obraz zadań duszpasterskich prezbiterów tak w zakresie duszpasterstwa poziomego, jak i pionowego⁴⁷.

Troska duszpasterska jest skierowana do całej wspólnoty Kościoła, jako wspólnoty wiary, nadziei i miłości⁴⁸, ustanowionej przez Chrystusa dla zbawienia całej ludzkości. Zatem zainteresowania i działalność kapłana nie mogą być ograniczone tylko do parafii czy diecezji. Postawa otwarta na sprawy całego Kościoła i świata jest w nauce Soboru Watykańskiego II postulatem bardzo istotnym, od którego zależy funkcjonowanie całego Kościoła. W ramach Kościoła partykularnego urzeczywistnia się troska całego Kościoła, albowiem uczniowie Chrystusa nie mogą być obojętni na los współczesnego człowieka. Kościół, który dąży do osiągnięcia swej duchowej pełni, jest skierowany *ad intra*, jest również świadomy swej misji *ad extra*. Encyklika Pawła VI *Ecclesiam suam* ukazuje trzy kręgi dialogu Kościoła ze światem⁴⁹. Pierwszy krąg to chrześcijaństwo odłączeni od jedności Kościoła, drugi to wyznawcy religii niechrześcijańskich i trzeci to cała ludzkość⁵⁰. Kapłan duszpasterz musi właściwie rozumieć swą obecność w świecie. Żyje w Kościele wydzielony do posługi, ale nie odłączony⁵¹ i zatroskany o losy człowieka współczesnego. Troska prezbitera o losy Kościoła wyraża się w duchu misyjnym i ekumenicznym.

Kościół, który istnieje i rozwija się dzięki posłannictwu Trójcy Świętej, pozostaje zawsze na stopniu misyjnym w stosunku do całej ludzkości. Do istoty Kościoła należy działalność misyjna. Jest to nakaz Chrystusa: „Idąc tedy nauczajcie wszystkie narody”. Cały Kościół jest misyjny. Lud Boży, hierarchia, świeccy odnajdują swój kierunek wszczepiony i w przyszłość w działalności misyjnej. Kościół więc zwraca się do wszystkich ludzi i stara się dostosować do historycznego rozwoju i postępu⁵². Dekrety soborowe na licznych miejscach przypominają misyjny obowiązek prezbite-

⁴⁶ Tamże. ChD, 30.

⁴⁷ PO, 6, 9. LG 37. OT, 19.

⁴⁸ PO, jw. LG, 8, 26. AA, 11. ChD, 30. Paweł VI: Posoborowe zagadnienia duszpasterskie. AK 1966 nr 346 s. 257.

⁴⁹ LG, 8. AA, 10.

⁵⁰ Paweł VI: Encyklika *Ecclesiam suam*.

⁵¹ K. Wojtyła, Wychowanie, jw. s. 221. J.A. Bolundo: Miejsce księdza w obecnym świecie. *Conc.*, jw. s. 207—9.

⁵² PO, 3.

rów⁵³. Sami prezbiterzy są formowani w duchu misyjnym. Życie prezbiterów jest misyjne, czyli świadome potrzeb dzisiejszej ludzkości. Zadaniem prezbiterów jest budzenie, ożywianie i podtrzymywanie gorliwości do ewangelizacji świata⁵⁴. W tym duchu wychowują przez kazania i katechizację całą wspólnotę wiernych, rodziny, młodzież, rozwijają dzieła misyjne, troszczą się o pielęgnowanie powołań misyjnych, organizują wspólną modlitwę w intencji misji i pobudzają do ofiar na rzecz misji. Do zadań misyjnych prezbiterów należy nie tylko osobiste zaangażowanie, ale budzenie wśród wiernych dobrowolnego zaangażowania się w dzieło misyjne, czyli kształtowanie Kościoła misyjnego⁵⁵.

Dalszym zadaniem działalności prezbiterów *ad extra* jest troska o chrześcijańskie kościoły odłączone. O odnowę troszczy się cały Kościół „zarówno wierni jak i pasterze”⁵⁶. Przyczyną ruchu ekumenicznego jest niewątpliwie ruch odnowy, świadomości apostołskiej i swego powołania. Ekumenizm należy więc do istotnych zadań duszpasterskich. Praca prezbiterów musi objąć osobiste poznanie teologii opracowanej w duchu ekumenicznym, a nie tylko polemicznym, aby mogli poznać lepiej braci odłączonych od Kościoła katolickiego. Do dalszych zadań kapłana należy współpraca z braćmi odłączonymi w dziedzinie społecznej, rozwoju kultury, umocnienia pokoju, sprawiedliwości, współpraca w dziełach miłosierdzia chrześcijańskiego. Dla lepszego zbliżenia wiernych Kościoła katolickiego i braci odłączonych, prezbiterzy powinni przez katechezy, kazania i osobisty przykład usuwać wszystko, co pozostało z przeszłości jako postawa nieufna a nawet wrogość, a stwarzać klimat zaufania i miłości braterskiej⁵⁷. Prezbiterzy realizują zadania duszpasterskie w ścisłym kontakcie z całą diecezją, którą konstytucja *Lumen gentium* określa jako nowy lud Boży uformowany na wzór Kościoła powszechnego⁵⁸. Zadania prezbiterów w ramach wspólnoty diecezjalnej zostały omówione przy współpracy prezbiterów z biskupem oraz będą omówione przy duszpasterstwie specjalnym. Parafia stanowi jednak dla prezbiterów bezpośrednio środowisko kapłańskiej posługi. Wspólnota parafialna w pewien sposób przedstawia widzialny Kościół i w niej realizuje się zbawczy plan Chrystusa. Jest rzeczą zrozumiałą, że w łonie samej parafii istnieje wiele kręgów, grup ludzi, które wymagają szczególnej troski. Podstawą wspólnoty parafialnej jest jedność. Parafia gromadzi ludzi różnych grup społecznych, zawodów, wieku, wykształcenia. Wszyscy jednak mają stanowić jedność, której podstawą jest ofiara eucharystyczna⁵⁹. Jedność jednak nie oznacza jednolitości. Troska duszpasterska winna zmierzać do zachowania i rozwijania darów, charyzmatów i godności osobistej każdego, ale wszystko ma służyć wspólnemu celowi, realizowania dzieła zbawienia. Wspólnota parafialna posiada swój kształt instytucjonalny, co stwarza szerokie pole do zaangażowania wiernych.

⁵³ K. Wojtyła, *Wychowanie*, jw. s. 220. A. Koszorz: *Formacja misyjna parafii*. AK 1969 s. 101—10.

⁵⁴ PO, 6. AG, 39, 41. LG, 28. ChD. 30.

⁵⁵ AG, 39, 41.

⁵⁶ *Decretum de oecumenismo (=UR)*, 5.

⁵⁷ Tamże, 10. PO, 9. S. Szymański: *Wychowanie ekumeniczne w Seminarach Duchownych*. AK 1967 nr 350—1 s. 253—6.

⁵⁸ LG, 23.

⁵⁹ Tamże, 26.

Podstawową komórką wspólnoty parafialnej, a zatem Kościoła i społeczeństwa, jest rodzina⁶⁰. Głębokie myśli o małżeństwie i rodzinie przekazuje konstytucja *Gaudium et spes* w części drugiej oraz dekret *Apostolicam actuositatem*⁶¹. Rodzina jest szkołą bogatego człowieczeństwa⁶². Dekrety soborowe mówiące o rodzinie szczególnie podkreślają godność, jej rolę w społeczeństwie i świętość. Małżeństwo wzmocnione siłą sakramentalną uzdalnia, jakby konsekruje małżonków chrześcijańskich do spełniania obowiązków wynikających z ich stanu, zwłaszcza przekazywania życia i wychowania potomstwa w duchu chrześcijańskim. Małżonkowie muszą pamiętać, że są dla siebie i dla dzieci współpracownikami łaski i świadkami wiary. Rodzice są pierwszymi wychowawcami i głosicielami prawdy dla swych dzieci. W rodzinie rozwija się życie liturgiczne, sakramentalne, pobożność chrześcijańska i wszelka działalność apostołska⁶³. Te teologiczne i społeczne założenia stawiają szczególne wymagania wobec rodziny i jej wychowawców.

Szczególna troska i odpowiedzialność spoczywa na prezbiterach wychowawcach wspólnoty parafialnej i rodziny. Dekret o formacji zaleca, aby już w czasie formacji seminaryjnej alumni poznali naukę dotyczącą małżeństwa i nauczyli się szanować godność małżeństwa, które jest obrazem miłości Chrystusa do Kościoła⁶⁴. Zapytajmy, jakie konkretne zadanie ma do spełnienia wobec rodziny kapłan? Odpowiedź daje Sobór na różnych miejscach, ale można ją ująć w kilka stwierdzeń. Prezbiterzy mają wspierać powołanie małżonków, troszcząc się o mocne oparcie małżeństwa i wspólnoty rodzinnej na sakramencie małżeństwa. Przez różne formy posługi, zwłaszcza posługę słowa, różne dzieła mają tak oddziaływać, aby młodych ludzi „przysposobić do życia rodzinnego, społecznego i apostołskiego”. Szczególną troską powinni otoczyć dzieci. Należy pouczyć rodziców, że dzieci „są najejenniejszym darem małżeństwa i rodzicom przynoszą najwięcej dobra”⁶⁵. Małżeństwo i miłość małżeńska z natury swej skierowane są do przekazywania życia i wychowania potomstwa. Duszpasterska działalność kształtująca rodzinę musi ukazać rodzinę jako wspólnotę otwartą i żyjącą w braterskiej miłości z całą wspólnotą parafialną i otoczeniem. Ma to być rodzina gościnna, gotowa do przyjęcia dzieci opuszczonych, wszelkiej współpracy i realizowanie potrzeb apostołskich. W ramach wychowania rodziny do wewnętrznej duchowej prężności muszą duszpasterze zwrócić uwagę na sumienne spełnianie całości obowiązków rodzinnych i zawodowych, co stwarza odpowiednią atmosferę wychowawczą rodziny do życia chrześcijańskiego i apostołskiego⁶⁶. Prezbiterzy powinni wychować wspólnotę parafialną do odpowiedzialności za cały Kościół. Jest to postawa otwarta na wszystkie potrzeby Kościoła.

W ramach duszpasterstwa poziomego posługa prezbiterów musi być

⁶⁰ A. Zuberbier: *Różne dziedziny działalności apostołskiej*. AK 1968 nr 358 s. 303—4.

⁶¹ GS, 47—52. AA, 11.

⁶² GS, 52.

⁶³ AA, 11. Por. GS, jw.

⁶⁴ OT, 10. K. Majdański: *Teologia małżeństwa i rodziny w nauce Vaticanum II*. AK 1970 nr 369 s. 3—16. K. Meissner: *Uwagi o przygotowaniu kleryka do zadań apostołskich względem rodziny oraz do życia w celibacie*. AK 1967 nr 350—1 s. 164, 169.

⁶⁵ GS, 50, 52.

⁶⁶ AA, 11.

skierowana do wszystkich, tak osób indywidualnych, jak i grup. Do obowiązków proboszcza należy nie tylko poznanie parafii ale czynna troska o dzieci, młodzież, robotników, a szczególnie chorych i ubogich⁶⁷. Prezbytery, duszpasterze parafii, powinni otoczyć szczególną ojcowską miłością ubogich i chorych⁶⁸. Ma to być wszechstronna pomoc, duchowa, posługa słowa, sakramentalna oraz materialna⁶⁹.

Duszpasterstwo w dzisiejszej rzeczywistości musi przekroczyć granice parafialne. Dotychczasowa struktura w obrębie parafii uległa znacznej przemianie. Następują różne powiązania społeczne między ludźmi. Społeczna i kulturalna przestrzeń poszerzyła się na teren większy niż parafia. Duszpasterstwo również nie może się ograniczyć do ram parafii, ale musi odpowiedzieć tej nowej przestrzeni kulturalno-społecznej. Nie można dziś mówić o niezależnej pracy duszpasterskiej, ale praca ta musi być koordynowana według potrzeb pojętych globalnie, regionalnie⁷⁰. Mówiąc o środowisku społecznym, mamy na myśli środowisko, w którym wierni żyją. Nie ma dziś spraw obcych kapłanom, albowiem życie ludzkie we wszystkich dziedzinach ulega zbliżeniu. Taka sytuacja duszpasterska wymaga szczególnego zaangażowania i kompetencji. Trzeba, aby wszystkie posługi duszpasterskie były realizowane przez ludzi odpowiednio przygotowanych. Jest to wymaganie konieczne z racji skuteczności posługi kapłańskiej. Duszpasterze powinni organizować kursy duszpasterskie dla rodzin, przygotowanie do małżeństwa, poradnie małżeńskie, duszpasterstwo młodzieży pracującej, szkół średnich, duszpasterstwo akademickie. Mimo tak pojętego duszpasterstwa nie znikają zadania parafialne wobec np. dzieci, chorych. O duszpasterstwie ponadparafialnym mamy pewne wskazania w dekreście *Presbyterorum ordinis*. Dekret zaleca, aby powstały specjalne dzieła dla różnych grup społecznych, które należy prowadzić w jakimś kraju lub narodzie⁷¹. Działalność prezbyterów nie może się ograniczyć — jak to już zaznaczono — do osobistego czy wspólnego działania duszpasterskiego. Dowartościowanie roli laikatu na Soborze Watykańskim II wymaga jego czynnego zaangażowania apostolskiego. Obok zwyczajnej formy apostołstwa istnieje nadzwyczajna. Ma ona miejsce wtedy, gdy odpowiednie władze Kościoła powołują niektórych do bezpośredniej współpracy, zlecając im w Kościele odpowiednie zadania⁷².

W ramach duszpasterstwa elitarnego duszpasterze powinni troszczyć się o powołanie kapłańskie, zakonne i różne formy życia wspólnego, oraz wychowanie parafialnej służby ołtarza. Do kapłańskich obowiązków należy staranie o powołania kapłańskie i zakonne. Jest to zagadnienie szeroko omawiane w dekretach *Optatam totius* i *Presbyterorum ordinis*, jak również w innych dokumentach, gdzie jest mowa o wychowaniu powołań misyjnych czy działalności apostołskiej⁷³. Jest to obowiązek należący do samego posłannictwa kapłańskiego i wyraża troskę o cały Kościół. Wymaga więc zupełnego zaangażowania kapłana i wiernych. Prezbyterzy mają posłużyć się wszelkimi możliwymi środkami. Na pierwszym miejscu

⁶⁷ ChD, 30.

⁶⁸ LG, 11. GS, 88. AG, 38. AA, 8. PO, 6, 8.

⁶⁹ PO, 4. Por. DV, 25. SC, 73. ChD, 30.

⁷⁰ A. Müller, jw. s. 57—8.

⁷¹ A. Zuberbier, jw. s. 305—7.

⁷² PO, 10. A. Zuberbier, jw. s. 300—7.

⁷³ AA, 13—4. Por. LG, 31, 33.

słowem Bożym „pouczać cały lud chrześcijański”⁷⁴ o potrzebie powołań dla Kościoła w kazaniach, katechizacji, duszpasterstwie stanowym. Powinni organizować modlitwę parafialną, dni powołań, zaangażować w akcję budzenia powołań rodziny, zakłady wychowawcze, różne instytucje oraz organizować dzieła powołań a z istniejącymi ściśle współpracować⁷⁵. W trosce o powołania kapłańskie i zakonne ważną rolę spełnia kierownictwo duchowe. Dekret o posłudze i życiu kapłanów bardzo mocno podkreśla, że prezbiterzy są kierownikami duchowymi kandydatów do kapłaństwa. Kierownictwo to zmierza do tego, aby kandydaci mogli się „odpowiednio przygotować, a później kiedyś, z zachowaniem pełnej ich wolności zewnętrznej i wewnętrznej, mogli być powołani przez biskupa”⁷⁶. Prezbiterzy powinni pamiętać, że najważniejszy wpływ na młodych ludzi wywiera osobisty przykład życia kapłańskiego i posługi spełnianej w duchu radości paschalnej. Prezbiterzy życiem swoim pokornym, pracowitym, w radosnym duchu podejmowanym, wzajemną miłością kapłańską i braterską mogą najwięcej pociągnąć do kapłaństwa⁷⁷. Troska o wzrost powołań zakonnych wyrażona jest w dekrete *Perfectae caritatis*. Zasadniczym motywem budzenia powołań jest odpowiedź na potrzeby Kościoła, stąd szczególnej mocy nabiera zachęta zwrócona do wszystkich prezbiterów i wychowawców chrześcijańskich, by czynili w tym kierunku „poważne wysiłki”⁷⁸. Jest to więc wyraźne zalecenie Soboru. Prezbiterzy jako narzędzia łaski Bożej powinni pomagać osobom, u których budzi się powołanie do odnalezienia swej drogi życiowej.

Liczne zakony i instytuty, tak kleryckie jak i laickie, oddają się różnym dziełom apostołskim. Sobór odniósł się z wielkim szacunkiem i uznaniem do życia zakonnego. Uznał w swoich dokumentach ważność zakonów i instytutów oraz wykazał, jak bardzo stan zakonny związany jest z życiem i świętością Kościoła. Hierarchia kościelna kieruje życiem zakonnym, zatwierdza konstytucje i wspiera instytuty, aby rozwijały się dla budowania Ciała Mistycznego⁷⁹. Troska Kościoła o rozwój instytutów jest realizowana w pracy duszpasterskiej prezbiterów. To oni troszczą się o rozwój życia instytutów idąc za wskazaniem dekretu *Presbyterorum ordinis*: „niech pamiętają prezbiterzy, że wszystkie osoby zakonne, mężczyźni i kobiety, godne są szczególnej troski o ich duchowy rozwój dla dobra całego Kościoła”⁸⁰.

Świeccy jako uczestnicy w kapłaństwie Chrystusa mają czynny udział w życiu i działalności Kościoła. Bez ich pomocy działalność prezbiterów nie może być skuteczna. Do zadań duszpasterskich prezbiterów należy troska o rozwijanie, kierowanie wspólnot czy stowarzyszeń o charakterze religijnym, duszpasterskim, charytatywnym, wychowawczym, kulturalnym czy społecznym⁸¹. Wspólnoty o różnym charakterze mają zmierzać do tego, aby w życiu trudnym łatwiej i w pełniejszy sposób postępowali po chrześcijańsku. Wspólnoty te mają również przyczynić się do tego,

⁷⁴ OT, 2. PO, 11. AG, 16, 18, 23. AA, 11. LG, 45.

⁷⁵ PO, 11.

⁷⁶ OT, 2. J. Majka: Socjologia powołań kapłańskich w Polsce. AK 1967 nr 348—9 s. 48—57.

⁷⁷ PO, 11.

⁷⁸ Tamże. OT, 2.

⁷⁹ PC, 25.

⁸⁰ PO, 6. LG, 43—7.

aby współpracując z prezbiterami prowadzili wszystkich do jedności w miłości⁸². Społeczność chrześcijańska w swoim budowaniu opiera się na sprawowaniu najświętszej Eucharystii. Od niej zatem trzeba zacząć wszelkie wychowanie do ducha wspólnoty. Duszpasterze troszcząc się o życie liturgiczne przyczyniają się również do rozwoju różnych dzieł miłości chrześcijańskiej, wzajemnej pomocy, akcji misyjnej i różnych form świadectwa chrześcijańskiego.

Troska o życie liturgiczne w parafii wymaga dobrze zorganizowanej służby ołtarza. Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* zaleca prezbiterom zorganizowanie ministrantów, lektorów, komentatorów, zespołów śpiewających, aby mogli czynnie uczestniczyć w liturgii. Należy te zespoły starannie przygotować i wychować w duchu liturgii, aby pełniły posługę ze szczerą pobożnością i dokładnością⁸³.

Dialog ze światem, troska o jedność i świętość Kościoła wyrażona w duchu misyjnym, ekumenicznym, troska o wspólnotę diecezjalną, parafialną, duszpasterstwo zasadnicze, elitarne i indywidualne wymaga od prezbiterów dużej kultury duchowej, intelektualnej, specjalizacji a przede wszystkim pełnego osobistego zaangażowania miłości apostołskiej i ducha ofiarności. Ma to być otwarta postawa duszpasterska na wszystkie potrzeby ludzkie i na nowe formy duszpasterskie działania⁸⁴.

ZAKOŃCZENIE

Analiza tekstów Soboru Watykańskiego II odnośnie kapłaństwa hierarchicznego, a szczególnie prezbiteratu, ukazuje oficjalny model kapłana. Możemy go określić jako normy nauczycielskiego urzędu Kościoła, które mają kształtować osobowość kapłana duszpasterza czasów obecnych. Podstawowym źródłem do opracowania tego tematu były dekrety *Presbyterorum ordinis* i *Optatam totius* oraz inne dokumenty soborowe mówiące o kapłaństwie i jego zadaniach w Kościele.

Rozróżniamy elementy niezmiennie, które stanowią teologiczne podstawy modelu kapłana i elementy zmienne uzależnione od uwarunkowań socjologicznych, psychologicznych, społecznych i kulturalnych. Należy stwierdzić, że podstawy teologiczne kapłaństwa w nauce soborowej zostały pogłębione. Jest to wynik pracy Soboru skupiającej się wokół zagadnienia Kościoła. Do elementów w sposób szczególny podkreślonych przez naukę Soboru Watykańskiego II należy służebny charakter prezbiteratu, jego funkcje: posługa słowa, sakramentalna i pastoralna. Kapłaństwo hierarchiczne zostaje ujęte w harmonijnej jedności z kapłaństwem Chrystusa i powszechnym kapłaństwem wiernych. Prezbiterzy wraz z biskupem stanowią prezbiterium i braterską wspólnotę sakramentalną, *fraternitas sacramentalis*. Różnica między episkopatem a prezbiteratem — choć jest istotna — istnieje głównie na płaszczyźnie rządzenia. Biskupi posiadają pełnię kapłaństwa i władzy posługiwania, a prezbiterzy uczestniczą w niej w stopniu podporządkowanym.

Teologiczne podstawy kapłaństwa i aktualne potrzeby duszpasterskie

⁸¹ PO, 6.

⁸² Declaratio de libertate religiosa (=DH).PO, 6, 9.

⁸³ SC, 41—2.

⁸⁴ H. Kromer, jw. s. 107.

Kościół wymaga odpowiedniej formacji intelektualnej, duchowej i duszpasterskiej, co stanowi dalszy element modelu kapłana. Sobór Watykański II proponuje następujące postulaty formacji intelektualnej, zmierza do integracji wszystkich dziedzin wiedzy wokół tajemnicy zbawienia. Wiedza prezbiteratów musi być oparta o prawdy objawione i rzeczywistość współczesną. Prezbiter powinien znać nowe kierunki myśli, prądy kulturalne i społeczne. Wiedza jego powinna być możliwie wszechstronna i stale pogłębiana, aby mógł owocnie prowadzić dialog i pełnić posługę kapłańską wobec wszystkich ludzi tak wewnątrz, jak i na zewnątrz Kościoła. Cała formacja intelektualna zmierza do wyrobienia światopoglądu chrześcijańskiego i ma charakter duszpasterski.

Ważnym elementem formacji kapłana jest formacja duchowa. Prezbiterzy w oparciu o duchowe wartości naturalne i nadprzyrodzone mają służyć Kościołowi jako dobrzy pasterze. Sobór Watykański II podaje następujące zasady dotyczące kształtowania duchowego prezbiterów. Musi istnieć jedność i koordynacja całej formacji w oparciu o tajemnicę zbawienia. Formacja duchowa ma charakter personalistyczny, trynitarny, chrystocentryczny i eklezjologiczny. Świętość prezbiterów jest wynikiem harmonijnej syntezy między życiem duchowym a działalnością duszpasterską. Wzorem tej integracji wewnętrznej jest Chrystus. Posługa prezbiterów musi być realizowana w ścisłej więzi z Chrystusem i Kościołem, w jedności z biskupem i prezbiterium kapłańskim oraz ludem Bożym. Formacja duchowa ma charakter personalistyczny, zmierza do wyrobienia dojrzałej osobowości kapłana. Prezbiterzy powinni się odznaczać odpowiedzialnością, dojrzałością myślenia i działania, osobistym zaangażowaniem i pełną wolnością. Prezbiterzy zjednoczeni z Chrystusem Kapłanem więzią sakramentalną, ontologiczną, mając udział w posłannictwie Chrystusa i działając w jego imieniu, powinni również upodobnić się do Niego całym sposobem życia. Do zjednoczenia z Chrystusem w szczególny sposób przyczyniają się rozważania słowa Bożego, życie eucharystyczne, więź braterska z kapłanami i biskupem, praktyka rad ewangelicznych, czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Możemy ogólnie stwierdzić, że duszą osobowości prezbiterów ma być zjednoczenie z Chrystusem przez wiarę, nadzieję i miłość. Wszystkie inne elementy duchowości kapłańskiej mają służyć tej zasadniczej postawie duchowej.

Dalszym elementem modelu kapłana jest formacja duszpasterska. Służebna obecność prezbiterów w Kościele wymaga szczególnej miłości pasterskiej, gorliwości o zbawienie dusz, szacunku dla każdego człowieka, troski o zbawienie wszystkich ludzi, współpracy z laikatem, kapłanami i biskupami. Działalność prezbiterów, mająca wybitnie charakter duszpasterski, zmierza do kształtowania wspólnoty parafialnej (duszpasterstwo poziome) oraz wychowania grup elitarnych o charakterze charyzmatycznym (duszpasterstwo pionowe). Zadania duszpasterskie, dialog ze światem, duch misyjny i ekumeniczny, troska o wspólnotę Kościoła, duszpasterstwo elitarne, wymagają od prezbiterów głębokiej kultury duchowej, intelektualnej, specjalizacji duszpasterskiej, otwarcia się na wszystkie potrzeby ludzkie i nowe formy duszpasterskiego działania, jak również osobistego zaangażowania i ducha ofiary.

DAS MODELL DES PRIESTERS IM LICHT DER DOKUMENTE DES ZWEITEN VATIKANISCHEN KONZILS

ZUSAMMENFASSUNG

Das Zweite Vatikanische Konzil stellt die Normen des Lehramtes der Kirche auf, welche die Persönlichkeit des Priesters gestalten und sozusagen sein Modell darstellen sollen. Es muss festgestellt werden, dass durch die Lehre des Konzils über die Kirche auch die theologischen Grundlagen des Priestertums vertieft wurden — das unveränderliche Element des Priestermodells.

Das hierarchische Priestertum wird in harmonischer Einheit mit dem Priestertum Christi und dem allgemeinen Priestertum der Gläubigen erfasst. Auch die priesterlichen Funktionen, der Dienst am Wort, sowie die sakramentale und seelsorgerische Betreuung, bilden dank der eindringlichen Analyse eine logische Einheit im seelsorgerischen Aspekt und bezwecken eine ständige Entwicklung der Kirche. Die Priester mit ihren Bischöfen bilden das Priestertum, eine sakramentale Gemeinschaft, eine *fraternitas sacramentalis*. Die Dekrete des Konzils enthalten folgende Postulate betreffs ihrer intellektuellen, geistigen und seelsorgerischen Formation.

Die intellektuelle Gestaltung bezweckt eine Integration aller Zweige des Wissens um das Geheimnis des Heils, was eine gründliche Kenntnis der geoffenbarten Wahrheiten, der neuen Gedankenrichtungen wie auch der kulturellen und sozialen Strömungen erfordert. Dieses Wissen muss möglichst allseitig sein; es muss stets vertieft werden und einen seelsorgerischen Charakter tragen.

Das vom Konzil vorgeschlagene Priestermodell findet eine starke Stütze in der geistigen Formation. Bei der Gestaltung der Geistigkeit der Presbyter muss der personalistische, trinitare, christozentrische und kirchliche Aspekt berücksichtigt werden. Die Heiligkeit der Presbyter ist das Ergebnis einer harmonischen Synthese des geistigen Lebens und der seelsorgerischen Betätigung. Die Geistigkeit des Priesters muss sich auf ein starkes Fundament übernatürlicher und natürlicher Werte stützen. Sie zielt auf die Ausarbeitung einer vollen Persönlichkeit des Seelsorgers, die in Christus sakramental geeinten Presbyter, die in *persona Christi* tätig sind, müssten Ihm durch ihr ganzes Leben ähnlich werden.

Die wichtigste Aufgabe in der geistigen Formation erfüllen das Wort Gottes, das eucharistische und liturgische Leben, die Betätigung der Nächstenliebe, sowie die Befolgung der evangelischen Räte der Keuschheit, der Armut und des Gehorsams.

Die dienstbare Gegenwart der Presbyter in der Kirche erfordert besondere seelsorgerische Liebe, Achtung vor dem Menschen, Sorge um das Heil aller, Mitarbeit mit dem Laientum, mit dem Priestern und mit dem Bischof. Die ganze Tätigkeit bezweckt die Einigung und Festigung der Gemeinschaft der ganzen Pfarrgemeinde und der ganzen Kirche sowie die Erziehung von Gruppen. Der Seelsorgedienst, der Dialog mit der Welt und der Geist für Ökumenie und Mission, erfordern seitens der Presbyter vertiefte Geisteskultur, gründliches Wissen, seelsorgerische Spezialisierung, den menschlichen Bedürfnissen zugewandte Haltung neue Formen der Seelsorge sowie Opfergeist.